

De pottenbakkerij aan de Overtoom

**Archeologische Begeleiding Schoolstraat 5-19,
Amsterdam (2012)**

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 79, 2014

Jerzy Gawronski, Jørgen Veerkamp

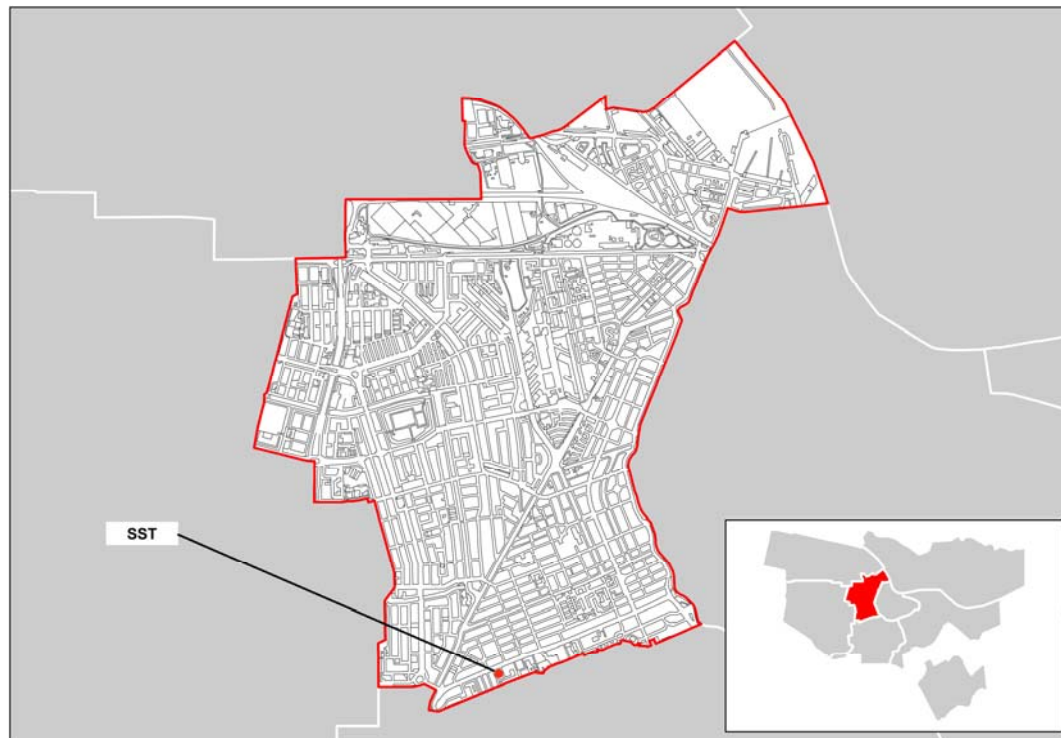

Inhoud

Basisgegevens	4
1 Inleiding	5
2 Achtergronden en vraagstelling	6
2.1 Nijverheid langs de Overtoomsevaart	6
2.1.1 Pottenbakkerijen	6
2.2 Aardewerk voor de suikerbakkerij	9
2.3 Vraagstellingen en methodiek	12
3 Sporen en structuren	15
3.1 Sporen en structuren	15
3.1.1 tot 1700	15
3.1.2 1700 tot 1900	16
3.1.3 1900-2012	19
4 Vondsten	20
4.1 Productieafval van een pottenbakkerij	20
4.1.1 Methodiek inventarisatie pottenbakkersafval	20
4.1.2 Het vondstcomplex SST-8 uit ophoging S 15 (1750-1800)	21
4.1.3 Het vondstcomplex SST-11 uit ophoging S 25 (1750-1800)	23
4.1.4 Het vondstcomplex SST-19 uit kuilopvulling S 31 (1675-1700)	25
4.1.5 Het vondstcomplex SST-20 uit tonput S 36 (1675-1700)	26
4.2 Overige vondsten	26
5 Samenvatting en conclusies	29
5.1 Pottenbakkerij aan de Overtoom	29
5.2 Van weiland naar woonhuizen	29
5.3 De productie van de 'Pottenbakkerij aan den Overtoom'	30
6 Summary	34
6.1 A pottery along the Overtoom	34
6.2 From meadow to housing	34
6.3 The production of the pottery along the Overtoom	35
6.4 A guide to the Deventer System Catalogue of ceramics (Appendix 3)	36
6.5 List of figures	37
7 Literatuur	39
Bijlage 1 Sporen	41
Bijlage 2 Vondsten	43
Bijlage 3 Deventer systeem catalogus	51
AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten)	55

Basisgegevens

Toponiem	Schoolstraat
Adres	Schoolstraat 5-19
Kadaster	ASD17 U 00460, 00459, 00458, 09396, 10108
RD-coördinaten	NW 119.195 / 485.812 NO 119.221 / 485.819 ZO 119.235 / 485.795 ZW 119.210 / 485.779
TOPO-code BMA	SST
OM-nummer	51149
Opdrachtgever	Woningstichting Eigen Haard Amsterdam
Bevoegd gezag	Gemeente Amsterdam, Stadsdeel West
Uitvoerder	Gemeente Amsterdam, Bureau Monumenten & Archeologie
Beheer en plaats documentatie	Gemeente Amsterdam, Bureau Monumenten & Archeologie

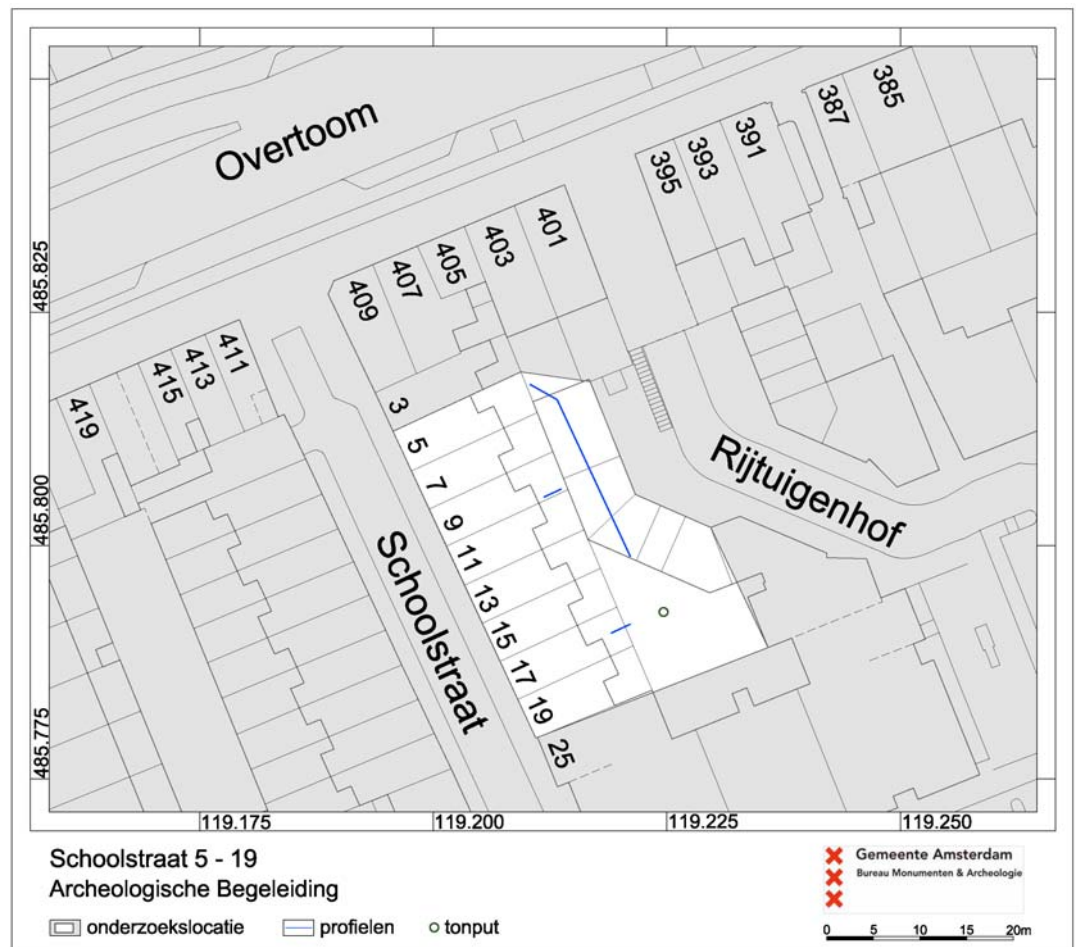
1 De ligging van het plangebied Schoolstraat 5-19 (SST) binnen het stadsdeel West

1 Inleiding

In 2012 is de Woningstichting Eigen Haard gestart met de aanleg van een appartementencomplex met ondergrondse parkeergarage in de Schoolstraat 5-19, een zijstraat van de Overtoom in stadsdeel Amsterdam West.

Dit plangebied had een hoge archeologische verwachting. Voordat hier rond 1900 de Schoolstraat ontstond, was dit een nijverheidsgebied in het platteland in de Binnendijkse Buitenveldersche Polder aan de rand van de stad. De vaart de Overtoom, die in de 14de eeuw was aangelegd, zorgde met de weg die erlangs liep voor een goede verbinding met de stad. Daarom vestigden zich hier al in vroege tijden tal van werkplaatsen en bedrijven. Ter hoogte van de huidige Schoolstraat stond in de tweede helft van de 17de eeuw een pottenbakkerij die was gespecialiseerd in suikerpotten, suikerbroodvormen en andere producten voor suikerraffinaderijen in Amsterdam.

Vanwege de mogelijke aanwezigheid van materiële overblijfselen van deze ceramiekwerkplaats is de civieltechnische ontgraving van de bouwput archeologisch begeleid (AB). Deze AB heeft de afdeling Archeologie van Bureau Monumenten & Archeologie (BMA) tussen 10 april en 2 mei 2012 uitgevoerd.

2 Het plangebied met de profielen en de ronde tonput binnen de topografische situatie van 2012

2 Achtergronden en vraagstelling

2.1 Nijverheid langs de Overtoomsevaart

Het plangebied Schoolstraat 5-19 maakt deel uit van de voormalige Binnendijkse Buitenveldersche Polder. Deze polder werd begrensd door de Amstel in het oosten, de veendijk of Amstelveenseweg in het westen, de Kalfjeslaan in het zuiden en de Overtoomsevaart in het noorden. De Overtoomsevaart is in de 14de eeuw aangelegd als verbinding tussen de stad en de Schinkel, de natuurlijke waterloop die van het Nieuwe Meer via de huidige Kostverlorenvaart naar het IJ liep. Het hoogteverschil tussen de vaart en de Schinkel werd overbrugd met een ophaal of overtoom. Langs de Overtoomsevaart liep de Heiligeweg van Sloten naar Amsterdam. Deze werd gebruikt door pelgrims die sinds het Mirakel van Amsterdam in 1345 in grote getalen naar de Nieuwezijdskapel aan de Kalverstraat trokken. Hoewel aan dit katholieke gebruik een einde kwam vanwege de Alteratie in 1578 bleef de vaart een belangrijke verbindingroute van en naar Amsterdam en trok het gebied eromheen ambachten en nijverheid aan. Aan de noordkant van de vaart stond sinds de 17de eeuw een aantal molens, aan de zuidzijde bevonden zich nijverheidsvestigingen zoals kruitmolens, katoendrukkerijen en pottenbakkerijen waaronder plateelbakkerij Blankenburg en een pottenbakkerij gespecialiseerd in vaatwerk voor de Amsterdamse suikerbakkerijen.

In de tweede helft van de 19de eeuw werden delen van de Binnendijkse Buitenveldersche polder opgespoten en bebouwd in het kader van het stedelijk uitbreidingsplan van 1877 van de directeur van Publieke Werken J. Kalff. In 1903 werd de Overtoomsevaart gedempt en ontstond de huidige straat met de naam Overtoom. Nadat met de aanleg van de wijk Buitenveldert ook het zuidelijk deel van de polder onder ophoogzand was verdwenen werd de Binnendijkse Buitenveldersche Polder in 1959 officieel als waterschap opgeheven.

2.1.1 Pottenbakkerijen

In zijn geschiedenisboek over Amsterdam uit 1662 meldt Melchior Fokkens dat er drie pottenbakkerijen in de stad waren 'en een buyten daar men anders niet doet dan vormen en potten voor deze suyckerbackers te maken dat gedurigh voortgaat'.¹ Waarschijnlijk doelde Fokkens met die laatste op de grote en 'neringrijke' suikerpottenbakkerij langs de Heiligeweg buiten de Leidsepoort (de huidige Overtoom) die in de Amsterdamsche Courant van 24 februari 1693 door makelaar Cornelis de Roos te huur werd aangeboden.² Anderhalf jaar later, in juli 1695, waren de suikerpotten en -trechters uit de pottenbakkerij geveild, maar stond de werkplaats zelf nog steeds te huur. In januari 1696 werd in dezelfde krant bekend gemaakt dat in de pottenbakkerij van Richard van Opoeter langs de Overtoom buiten Amsterdam (afb 3) allerlei soorten van suikerbakkersvormen en -potten, en benodigdheden voor grondstoffenbereiding, zoals 'formiljoenpotten en helmen tot sterk water', worden gemaakt.³ Vermiljoenpotten dienden voor de bereiding van de

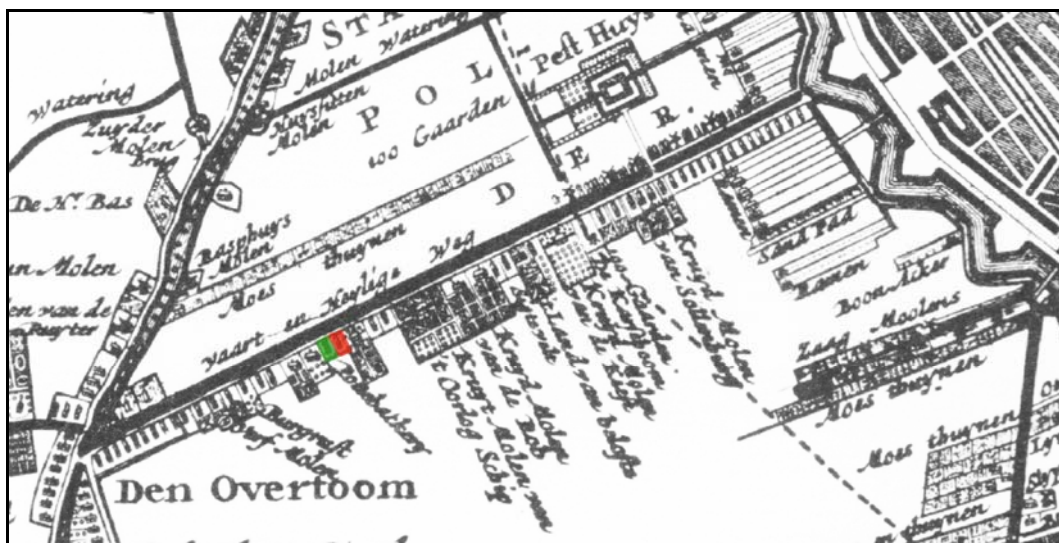
---

1 Citaat uit Reesse 1908, 107.

2 Nierop 1930, 273.

3 Het gebruik van het woord 'weder' in het krantenbericht doet vermoeden dat de pottenbakkerij enige tijd uit productie is geweest en dat dit dezelfde pottenbakkerij is als die door De Roos in 1693 en 1695 te huur werd aangeboden. Nierop 1930, 277, zie ook Kooij 1999.

kleurstof kwiksulfide of vermiljoen uit kwik en zwavel en de genoemde helmen vormen de bovenste helft van een lambiek of destilleerapparaat. Deze gespecialiseerde werkplaats bleef niet lang in bedrijf. In 1710 werden de opstallen, huizen en erven van de 'gewesene pottebakkerij' opgekocht, maar in 1733 was het bedrijf weer verhuurd en in gebruik.⁴ Kort daarvoor, in 1726, had Casper Woort een pottenbakkerij opgezet naast de oude werkplaats van Richard van Opoeter (afb. 3). Het is niet bekend wat hier werd gefabriceerd. In 1754 startte ondernemer Ary Blankers een derde aardewerkbedrijf aan de Overtoom. In zijn plateelbakkerij 'Blankenburg' werden serviezen en producten voor huishoudelijk gebruik vervaardigd.⁵ Ondanks de hoge kwaliteit werd dit aardewerk geen commercieel succes en in 1760 ging zijn zaak failliet.⁶ De plateelbakkerij draaide nog korte tijd door, maar uiteindelijk sloot dit bedrijf in 1764 zijn deuren.

3 Detail uit de kaart van Nicolaas Visscher uit ca. 1700 met de locatie van de pottenbakkerij van Richard Van Opoeter (groen) langs de Overtoomse Vaart. Op het perceel er naast (rood) vestigde Casper Woort in 1726 zijn pottenbakkerij ('belent' ten oosten de oude pottenbakkerij', aldus de veilcondities)⁷

Kort daarna, in 1776, richtten veertien Amsterdamse suikerraffinadeurs⁸ de 'Sociëteit der Pottenbakkerij aan den Overtoom' op. De sociëteit kocht in datzelfde jaar voor iets meer dan 20.000 gulden de complete pottenbakkerij, inclusief inboedel, op van Jacob Duijnenberg, de erfgenaam van Casper Woort. De sociëteitsleden waren grootafnemers van suikerpotten en -vormen en waren verplicht om hun benodigheden uitsluitend van hun eigen pottenbakkerij af te nemen.⁹ Vanwege de grote afzetmarkt in Amsterdam groeide dit bedrijf uit tot een omvangrijk complex dat zich waarschijnlijk uitbreidde naar het naastgelegen terrein van de oude pottenbakkerij van Opoeter (afb. 4).

⁴ Kooij 1999, 48-49.

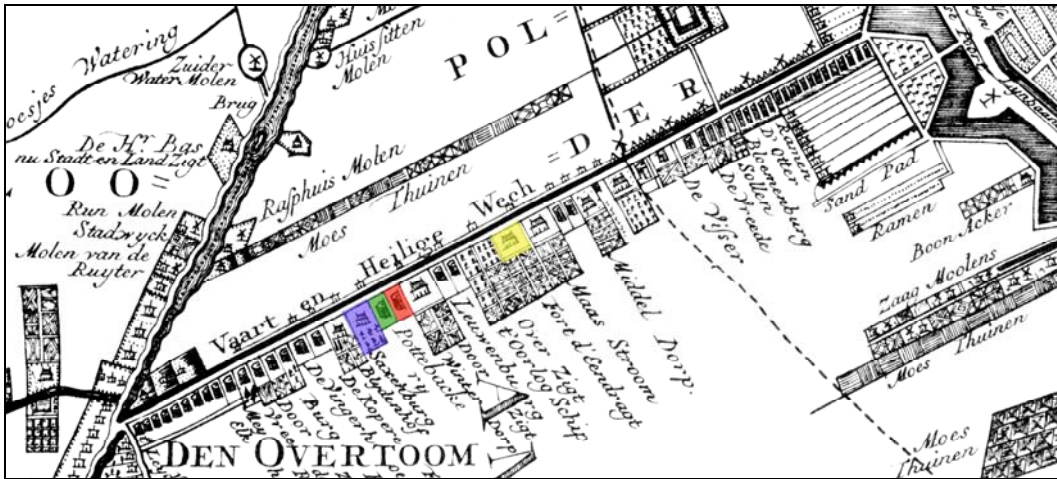
⁵ In 1971 is na de sloop van het gebouw 'De Eendracht' aan de Overtoom 295 pottenbakkersafval van de 18de-eeuwse plateelbakkerij Blankenburg geborgen door de heer P. von Hartsvelt Müller, in samenwerking met het Instituut voor Pre- en Protohistorie van de Universiteit van Amsterdam (I.P.P.)(BMA vindplaats OVT).

⁶ Oldewelt 1930, 315.

⁷ Kooij 1999, 49.

⁸ Dit waren Gerrit Beekhuis, Carel Muller, Joost Specht, Coenraad Westinghuijsen, Wilken Muller, Lodewijk Lagchen, Hendrik Reesse, Barend Klijn, Johannes Esser, Anthony Christiaan Schale, J.H. Meyer Caspzn., Coenraad Adriaan Hasselgreen, Pieter Mulier en Jean Bouquet. Reesse 1908, 67.

⁹ Reesse 1908, 67.

4 Detail van de kaart van Jan Mol uit 1770 met naast de buitenplaats Saxenburg (paars) de oude pottenbakkerij van Opoeter (groen) met daarnaast de nieuwe pottenbakkerij van Casper Woort (rood). In 1776 zou hier de pottenbakkerij van de Sociëteit der pottenbakkerij aan den Overtoom worden gevestigd. Ter hoogte van het Fort d'Eendragt (geel) stond tot 1764 de plateelfabriek Blankenburg

Er werden niet alle benodigheden voor de suikerindustrie gemaakt, maar ook potten voor vermiljoenstokerijen, kachelpijpen en waterduikers.¹⁰ Op het perceel naast de pottenbakkerij van Opoeter was buitenhuis Saxenburg ingericht: de directeur van de pottenbakkerij van de Sociëteit, Bas Van Heijningen, zou Saxenburg een korte tijd bewonen.¹¹

NIEUWER-AMSTEL.

De Pottenbakkerij aan den Overtoom.

1065 Twaalf Schoorsteenpijpen onverglaasd of buiten verglaasd.
 1066 Zeven Buizen voor lucht of waterwerken.
 1067 Een Buis voor riolen.
 1068 Een Dito " Gootstenen.
 1069 Twee Privaattrechters binnen en buiten verglaasd.
 1070 Twee dito Dito met afsluitkom voor verdiepingen.
 1071 Een rechte Trechter zonder afsluiting.
 1072 Een Bloempotje.

5 Producten waarmee de pottenbakkerij aan de Overtoom zich, volgens de catalogus, in 1859 presenteerde op de 'Tentoonstelling voor provinciale nijverheid en kunst te Amsterdam'

Tot 1847 waren de pottenbakkerij aan de Overtoom en de pottenbakkerij Cremer & Co in Bolsward nog de enige bedrijven in Nederland waar suikerraffinadeurs terecht konden voor hun speciale potten en trechters. In 1847 stopte de productie in Bolsward

¹⁰ Volgens een bericht in de Amsterdamsche Courant van 18 november 1818 (Sander 1966, 252).

¹¹ Over de buitenplaats is weinig bekend. In de 18de eeuw werd Saxenburg bewoond door de familie Van Leuvenigs, later door de familie Somers, zie Kooij 1999, 53.

omdat er geen vraag meer zou zijn naar aarden suikerpotten.¹² Het Amsterdamse bedrijf bleef nog wel actief maar had onderhand een veel uitgebreider assortiment waar suikerpotten niet meer in voor kwamen. Op de 'Tentoonstelling van provinciale nijverheid en kunst te Amsterdam 1859' presenteerde de pottenbakkerij zich met een reeks andersoortige producten die bestemd waren voor een groeiende stedelijke markt, zoals schoorsteenpijpen, rioolbuizen, waterleidingen, privaatrechters en bloempotten (afb. 5).

In 1879 kwam er een eind aan deze productie en in 1881 werd het terrein, nadat het was opgehoogd van polderpeil naar stadspeil, verkocht aan een aantal Amsterdamse aannemers/timmerlieden. Deze bouwden vanaf 1882 eenvoudige huizen langs de nieuw gerooide Saxenburgerstraat en Schoolstraat. Op de bouwtekening voor de panden Schoolstraat 5-9 uit februari 1882 staat vermeld: 'Plan voor 3 huizen met bovenwoningen in de nieuwe straat van de voormalige pottenbakkerij aan den Overtoom gemeente Nieuwer Amstel'.¹³

2.2 Aardewerk voor de suikerbakkerij

In de 17de eeuw groeide Amsterdam uit tot één van de belangrijkste suikerverwerkers van Europa. De stad herbergde in 1661 meer dan 66 suikerbakkerijen waar suikerrietsiroop uit de tropen werd geraffineerd tot kristalsuiker. Het raffinage proces begon met het koken van de siroop, zodat deze tot stroop indikte. Vervolgens werd de warme suikerstroop in kegelvormige suikertrechters gegoten die op strooppotten waren geplaatst. Tijdens het afkoelen kristalliseerde de suikerstroop uit tot suikerkegels waarbij stroopresten uitzakten en via een klein gaatje onderin de suikertrechter in de onderstaande pot druipen. Als de kegels voldoende waren gedroogd werden ze uit de trechters gehaald en verkocht onder de naam van suikerbroden of lompen. Met een speciale suikertang kon de gewenste hoeveelheid suiker van de kegel worden afgebroken. Naast het dure kristalsuiker leverden suikerbakkerijen ook suikerstroop dat als goedkoop alternatief in speciale kannetjes werd verkocht.

Uit historische bronnen is bekend dat een suikerbakkerij duizenden suikertrechters in gebruik had in verschillende formaten met bijpassende strooppotten.¹⁴ Deze objecten werden vervaardigd uit roodbakkende klei door gespecialiseerde pottenbakkerijen in ondermeer Amsterdam, Rotterdam, Gouda en Bolsward.¹⁵ Dankzij archeologisch onderzoek is er informatie beschikbaar gekomen over de fysieke kenmerken en de samenstelling van dit gebruiksaardewerk (afb. 6). De suikertrechters waren dunwandig en conisch van vorm met een tuitvormig uiteinde voorzien van een klein gaatje. Op basis van de archeologische resten blijkt een spitse tuit met een gaatje van ca. 5-6 mm doorsnede het meest gangbaar. Het aardewerk was niet geglazuurd zodat het vocht uit de warme suikerstroop ook via de trechterwand kon uitdampen. Vanwege de open vorm en de dunne wand waren de trechters kwetsbaar.¹⁶ Daarom zijn er uit Amsterdamse archeologische context tot nu toe slechts twee complete exemplaren bekend: 30 cm lange trechter met 14 cm randdiameter (LAU-4), en één van 36 cm met een randdiameter van 16 cm (A-1094).¹⁷

¹² Van der Meulen en Smeele 2005, 243 en 2012, 77.

¹³ Afbeelding 005403000443, beeldbank Stadsarchief Amsterdam.

¹⁴ Reesse 107, Dillen 1933, No. 641.

¹⁵ Van der Meulen en Smeele 2005, 243 en 2012, 74-75.

¹⁶ De oudste fragmenten van suikertrechters zijn in Amsterdam gevonden in het afvalpakket waarmee tussen 1595 en 1597 de Amstelbocht ter hoogte van het huidige Waterlooplein werd aangeplempt: WLO-155 en WLO-370.

¹⁷ Objecten LAU-4 en A-1094.

6 Objecten van roodbakkend aardewerk, in gebruik geweest bij de suikerbakkers, en als bodemvondsten bij archeologisch onderzoek in Amsterdam gevonden. V.l.n.r. grote strooppot (r-pot-72), middel en kleine strooppotten (r-pot-69 en 2 maal r-pot-71), suikertrechter (r-sut-1) en twee modellen stroopkannetjes (r-kan-74)

Er waren enkele vondsten van stompe trechtertuiten met een wat groter gaatje van 18-20 mm diameter dat een kleine opstaande rand rondom had (afb. 7). Een inventarisatie van randscherven van diverse Amsterdamse vindplaatsen maakt duidelijk dat er trechters in verschillende diameters waren.¹⁸ Deze zijn te groeperen tot een aantal 'standaardmaten' van 14, 16 tot 18, 20 tot 22, 28 tot 30 en 43 cm diameter. Waarschijnlijk hoorde het stompe tuitje tot de grootste trechters met 43 cm randdiameter (afb. 7).

7 Het meest gangbare trechtermodel heeft een spitse tuit met een klein gaatje van 5-6 mm (links). Alleen de grotere exemplaren hebben een stompe tuit met een gaatje van 18-20 mm diameter (rechts).

¹⁸ Het betreft de vindplaatsen KG29 (1969), BUIT (1969), LAU (1978), WLO (1981), GEER (1984), TICH2 (2000), VAL1 (2001), OOST1 (2001), OOST4 (2008), NZR2 (2008), ELS (2010), en VAL4 (2012, nog in bewerking).

Strooppot	Hoogte	Ø hals	Ø bodem
BL-9	16,5	7	10
LAU-14	19	8	11
RO18-3	23	8	12
LAU-9	20	9	10
LAU-6	20,5	9	10
LAU-11	19,5	9	11
BL-3	20	9	12
LAU-12	18,7	9	12
GEER-11-1	21	9	12
LAU-10	20	9	13
MWE7-3	21,5	9	13
RO18-2	23,5	9	13
LAU-13	19	10	11
LAU-5	19,5	10	12
LAU-8	18,5	10	12
WLO-292-19	23,5	10	13
A-614 (middel)	36	16,5	23
ROD-5 (groot)	48	15,5	5 lobvoeten

8 Tabel met afmetingen van de complete strooppotten uit Amsterdamse archeologische context

Het Amsterdamse archeologisch onderzoek heeft 18 complete strooppotten opgeleverd (afb. 8). Opvallend was hun zware standing: deze zorgde voor meer stabiliteit wanneer de suikertrechters in de potten werden gezet. Bij grotere exemplaren kwamen ook vijf lobvoeten voor in plaats van een ring (afb. 6). Om de trechters goed te laten aansluiten was de kraagrand aan de binnenzijde licht afgeschuind. De strooppotten waren geglaazuurd aan de binnenzijde. De glazuurlaag vertoonde bij veel exemplaren slijtagesporen door de plaatsing van trechters.

Er zijn drie formaten strooppotten. De grootste exemplaren (r-pot-72) zijn ca. 45 cm hoog en hebben een standing of vijf lobvoeten, de middelgrote (r-pot-69) zijn ca. 35 cm hoog en de kleinere soort (r-pot-71) is tot ca. 24 cm hoog (afb. 6). De standingen van de grote en middelgrote potten zijn ca. 20 tot 22 cm in diameter en die van de kleine exemplaren varieert tussen de ca. 10 en 13 cm. De halsdiameter van de grote en middelgrote potten is 15,5 tot 16,5 cm en die van de kleine potten 7 tot 10 cm (afb. 8). De oudste vondsten in Amsterdam komen uit een 16de-eeuws ophoogpakket in de Dijkstraat uit 1525-1550 (DIJ-complex 10) en een ophoging aan de Oude Schans uit 1560-1570 (OS4-34). In beide gevallen gaat het om scherven van potten met lobvoeten.

Sommige strooppotten en suikertrechters hadden een eenvoudig merk dat nog voor het bakken in de zachte klei was gekrast. De merken zitten bij de trechters net boven de tuit en bij de grote strooppotten op de lobvoeten of op de wand net boven de standing. Kleine en middelgrote potten lijken niet te zijn gemerkt. De eerste vondsten van gemerkte suikertrechters in Amsterdam dateren uit 1969. Uit stadsafval in de bouwput van de IJ-tunnel werden toen twee tuiten van suikertrechters geborgen die met een I en een X waren gemerkt.¹⁹ Naderhand zijn meer gemerkte suikertrechter- en strooppotfragmenten op Amsterdamse vindplaatsen²⁰ aangetroffen: hieruit blijkt dat de merken zich beperken tot de tekens I, II, III, V en X.

¹⁹ Heidinga 1969, 182.

²⁰ Het betreft de vindplaatsen KOP (1963), KG29 (1969), BUIT (1969), MWE7 (1973), ROD (1977), BL (1978), LAU (1978), GEER (1984), RO18 (1990), OOST (2000), TICH2 (2000), VAL1 (2001), OOST1 (2001), RO21

De stroopkannetjes (r-kan-74) nemen een aparte plaats in binnen het suikerbakkersaardewerk. Ze werden namelijk niet gebruikt bij het productieproces, maar dienden als verpakking van suikerstroop die voor de verkoop bestemd was. Daarom waren de kannetjes aan de binnenzijde geglazuurd en voorzien van een oor en een schenkclip. Ze waren ca. 19 tot 25 cm hoog en hadden een inhoud van 450 tot 500 cc.²¹ De buitenzijde was grof afwerkt, waarschijnlijk omdat ze voor eenmalig gebruik waren bestemd. Dergelijke stroopkannetjes komen voor op tal van archeologische vindplaatsen verspreid over de hele stad en lijken zich in datering te beperken tot de 17de eeuw. Een vroege toevalsvondst gebeurde in 1968 bij baggerwerkzaamheden in de Prinsengracht ten zuiden van de Reesluis, ter hoogte van de Lauriergracht. Hier kwam een concentratie van enkele tientallen stroopkannetjes van roodbakkend aardewerk tevoorschijn (afb. 9).²² Alle exemplaren vertoonden breuken en enkele waren duidelijk misbaksels. Daarom werd dit complex geïnterpreteerd als de stort van productieafval van een pottenbakker. Gelet op de nabijheid van de Lauriergracht kunnen deze producten afkomstig zijn uit de suikerpottenbakkerij van Poth.²³ Dit bedrijf was in 1623 gevestigd aan de zuidzijde van de Lauriergracht, vlakbij de Prinsengracht, “daer de Suijkervormen uythangen”.²⁴

9 Enkele van de kannetjes die in 1968 werden opgebaggerd uit de Prinsengracht aan de zuidkant van de Reesluis (foto IPP, F. Gijbels)

2.3 Vraagstellingen en methodiek

Het plangebied Schoolstraat 5-19 werd binnen een damwand vanaf het maaiveld (0,30 m + NAP) tot 3 m onder maaiveld (2,70 m ÷ NAP) ontgraven. Lokaal werd rond clusters van heipalen voor de aanleg van funderingspoeren de werkput 1,5 m extra verdiept tot 4,25 m ÷ NAP (afb. 10).

(2006), OZV8 (2007), OS4 (2008), OOST4 (2008), NZR2 (2008), ELS (2010), en VAL4 (2012, nog in bewerking).

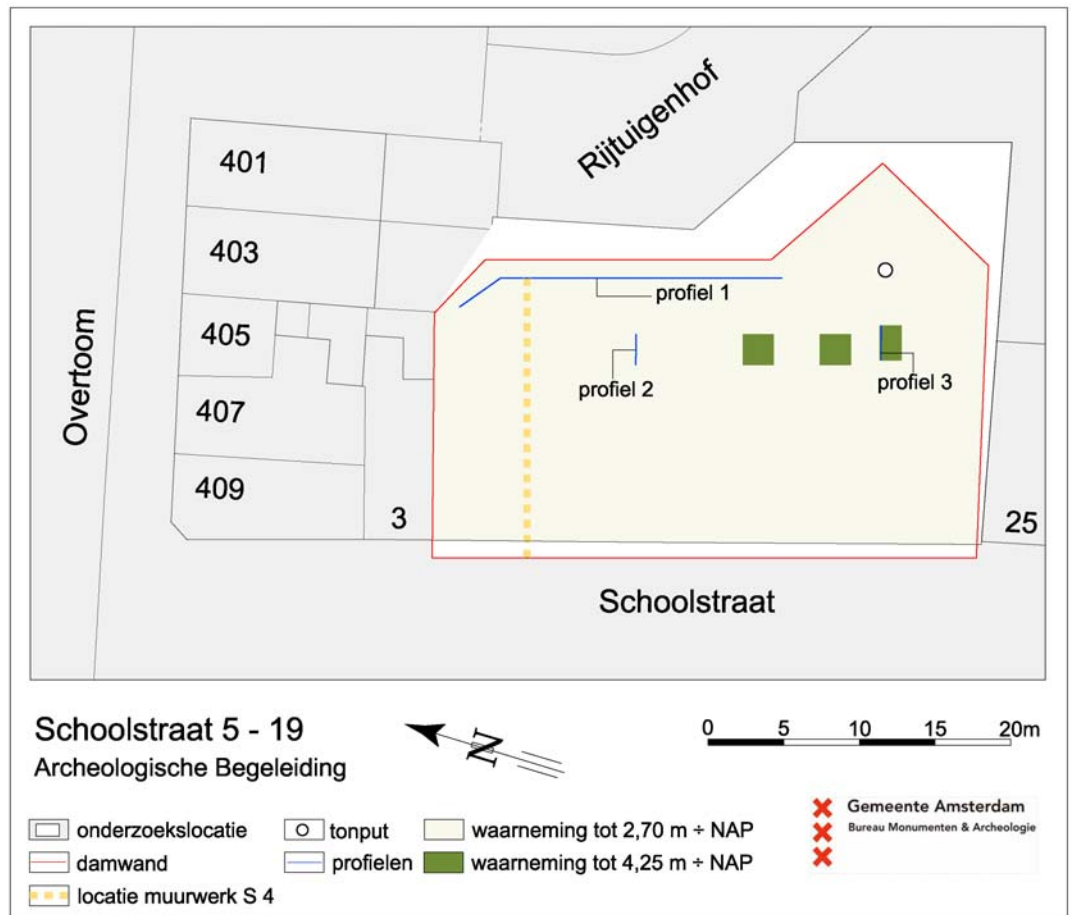
²¹ Heidinga 1969, .

²² BMA vindplaats PR26, Heidinga 1969, 174-185.

²³ Heidinga 1969.

²⁴ Heidinga 1969, 185.

Door de lokale aanwezigheid van ernstige verontreiniging, en de daarmee samenhangende civiel- en milieutechnische randvoorwaarden van een 3T-saneringsregime, moest worden afgezien van een zelfstandig uitgevoerd IVO. In plaats daarvan is gekozen voor integratie van het archeologisch veldwerk in de feitelijke civieltechnische ontgraving. Het leeuwendeel van het veldwerk bestond uit de documentatie van de opbouw van de ondergrond in een oostprofiel met een uiteindelijke lengte van bijna 23 m (profiel 1). Daarnaast zijn drie vondstconcentraties (SST-8, SST-11 en SST-19) van afvalstort *in situ* gedocumenteerd (in een oost-, een zuid- en een noordprofiel, resp. profielen 1, 2 en 3)(afb. 10) en integraal geborgen.

10 De bouwput met waarnemingsdiepten en de locatie van de profielen, de tonput S 36 en het muurwerk S 4

Tijdens de ontgraving zijn op verschillende locaties in de bouwput bouwresten van de recent gesloopte bebouwing uit de 19de eeuw waargenomen. Deze sporen bestonden voornamelijk uit restanten langshout en heipalen op gemiddeld 0,90 m tot 1,00 m ÷ NAP. De verspreiding van deze sporen kwam overeen met het funderingspatroon van het gesloopte bouwblok dat van bouwtekeningen bekend was. Deze resten zijn daarom niet in het vlak gedocumenteerd. Na afronding van de archeologische begeleiding zijn bij de ontgraving van de zuidoosthoek van de bouwput vondsten verzameld (SST-20) uit een tonput (afb. 10).

De Archeologische Begeleiding (AB) had tot doel inzicht te krijgen in de historische fasering van de inrichting en het gebruik van het terrein. Daartoe is in eerste instantie de opbouw gedocumenteerd van de verschillende ophogingen vanaf het natuurlijk veen tot aan het huidige maaiveld. Op basis hiervan kon de fysieke ontwikkeling van de locatie worden gereconstrueerd. In tweede instantie ging de aandacht specifiek uit

naar de aanwezigheid van archeologische overblijfselen van een eventuele pottenbakkerij in de vorm van bebouwingresten en productieafval. Bij de analyse van degelijke resten stond de vraag centraal welke informatie dit zou kunnen opleveren over het functioneren en de productielijn van één of meerdere van de pottenbakkerijen die uit de historische bronnen bekend zijn aan dit deel van de Overtoom.

De begeleiding is uitgevoerd door het veldteam van de afdeling Archeologie van BMA volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2. De profielen zijn gedocumenteerd middels digitale fotografie en tekening op schaal 1: 20.

11 A Samengestelde panoramafoto (met vertekening aan de bovenrand) toont locatie van profiel 2 in de werkput, gezien naar het zuiden, B Langshout en metselwerk S 4 ter hoogte van damwand langs de Schoolstraat, C Aanleg profiel 1 tussen 15 en 20 m

3 Sporen en structuren

3.1 Sporen en structuren

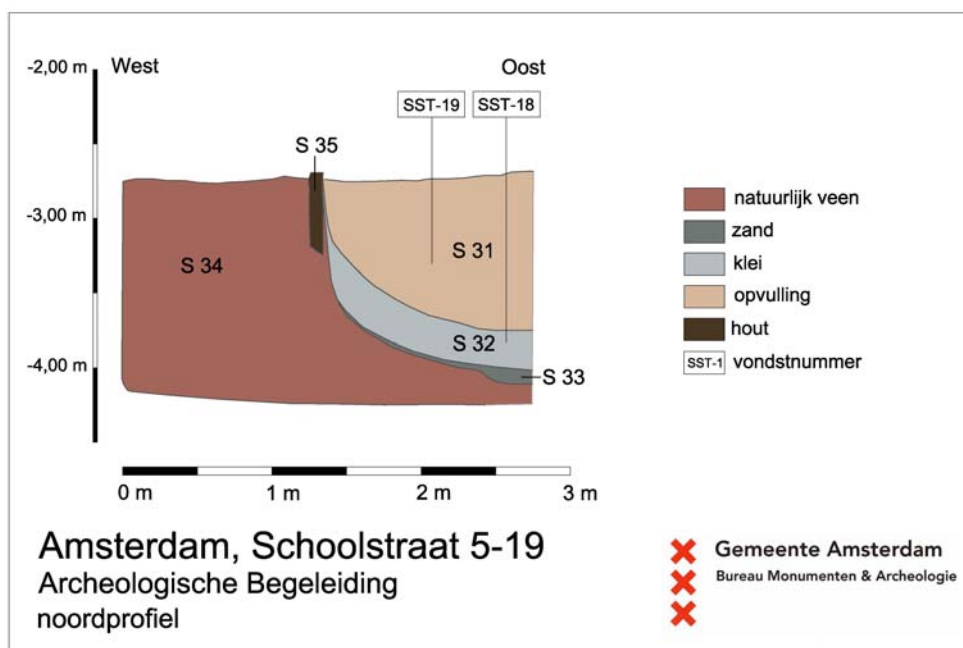
In het kader van de Archeologische Begeleiding (AB) zijn drie profielen aangelegd (afb 2), die in totaal 37 sporen (met 20 vondstnummers) hebben opgeleverd. De bouwput is ontgraven tot gemiddeld 2,70 m ÷ NAP. Op dit niveau lag de top van de natuurlijke ondergrond, bestaande uit donkerbruin, compact Hollandveen (S 34). Dit veenpakket was minimaal anderhalve meter dik: lokaal werd de werkput op een aantal locaties verdiept tot 4,25 m ÷ NAP en daarbij is de onderzijde van het veen niet bereikt (afb. 10). De gebruiksperiode van het terrein bestaat uit drie fasen:

1. tot 1700, 1700-1900, 1900-2012.

3.1.1 tot 1700

Kuil en tonput (S 37 en S 36)

In de zuidoosthoek van de bouwput bevond zich een 1,4 m diep uitgegraven depressie in het veen (S 37, tot 4,15 m ÷ NAP). Hoewel alleen de westelijke helft kon worden gedocumenteerd (profiel 3, afb. 10, 12) en harde begrenzingen ontbraken, is deze geïnterpreteerd als een ca. 3 m brede kuil en niet als een doorlopende sloot, vanwege de bodemopbouw en omdat de uitgraving alleen in twee opeenvolgende poerputten over een lengte van 10 m kon worden waargenomen. Aan de rand van de kuil stond een gekantrecht paaltje van 11 x 11 cm (S 35). De bodem bestond uit een dunne laag donkergrijs zand (S 33) met daarop een 20-30 cm dikke laag donkerbruine klei (S 32). Deze bevatte zoetwater slakjes en enkele vondsten, waarvan de jongsten dateerden uit de tweede helft van de 17de eeuw (SST-18). De kuil was opgevuld met roodbruine gruiszige klei (S 31) vermengd met productieafval van strooppotten (SST-19, zie § 4.1.4).

Tonput (S 36)

Ten oosten van de sloot was bevond zich een houten ton die in het veen was ingegraven (S 36, vanaf 2,75 m ÷ NAP)(afb. 10). De ton diende oorspronkelijk waarschijnlijk als waterput en was met zandige klei opgevuld. De ton bevatte 10 suikerpotten en een suikertrechter (SST-20, § 4.2.5). Op basis van een eveneens aanwezige steengoedscherf en twee rookpijpen kunnen de potten en trechter worden gedateerd in het laatste kwart van de 17de eeuw.

Ophoging (S 17/S 18) 1700

Rond 1700 is het maaiveld van het natuurlijk veen voor het eerst opgehoogd met grijsbruine zandige klei (S 17 = S 18: zuidelijke helft van profiel 1 (vanaf 15 m: afb. 14, tussen 2,40 – 2,70 m ÷ NAP). Hierbij werden zowel de opgevulde kuil (S 37) als de tonput (S 36) afgedekt. Mogelijk werden de tonput en de kuil gelijktijdig met de ophoging van het terrein aangevuld. De ophoging bevatte enkele rookpijpen en scherven steengoed, faience en roodbakkend aardewerk (SST-9, 1630-1700).

3.1.2 1700 tot 1900*Ophogingen (S14, S 7/S 23, S 10/S 24) 1700-1750*

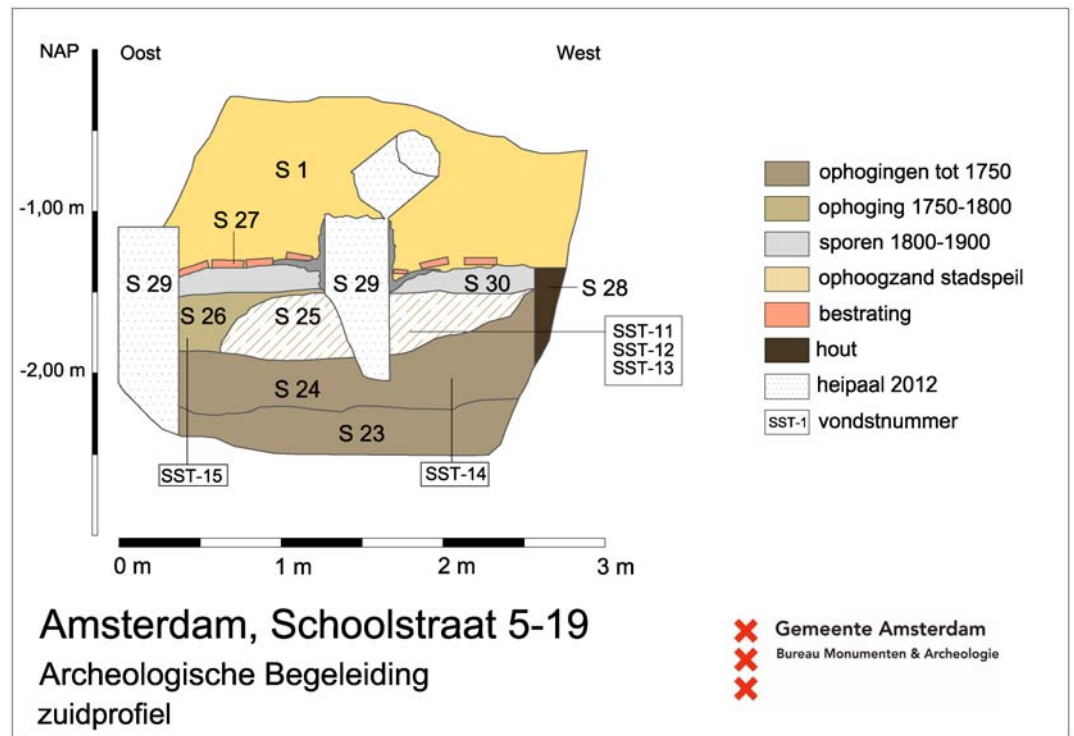
In de eerste helft van de 18de eeuw werd het terrein opnieuw opgehoogd, ditmaal met rul weinig materiaal (S 14 en S 7/profiel 1 en S 23/profiel 2, tussen 2,12 – 2,50 m ÷ NAP, afb. 13 en 14). De vondsten in dit pakket bestonden uit een rookpijp (SST-10 #1, 1675-1725) en een fragment van een suikertrechter (SST-10 # 2). Door de ophoging en de onderliggende zandige kleilaag (S 18) was een kuil of geul gegraven (S 22, vanaf 2,3 m ÷ NAP tot onderkant profiel 1 op 2,70 m ÷ NAP) die vervolgens was opgevuld met mortel, stukken hout, baksteen en fragmenten van 17de-eeuwse wandtegels. In de eerste helft van de 18de eeuw vond nog een ophoging plaats met grijs zand (S 10/profiel 1 en S 24/profiel 2 tot ca. 1,50 m ÷ NAP, afb. 13 en 14), dat lokaal afwisselend met klei of met houtresten en fijn bouwpuin was vermengd. In profiel 1 bevatte dit zandpakket een bodem van een suikerstrooppot (SST-5 #1), de hals van een faience vaas of fles (SST-3 #1, 1725-1750) en enkele scherven roodbakkend aardewerk (SST-3 # 2, 1650-1750) en in profiel 2 een rookpijp (SST-14, 1715-1730).

Goot (S 19)

Door de laatste ophoging (S 10) liep een houten goot (S 19, 2,20 m – 2,50 m ÷ NAP, profiel 1, afb. 14) die in het vlak enkele meters in westelijke richting gevolgd kon worden. De goot (46 cm breed, 30 cm hoog) bestond uit 6 cm dikke grenen planken en bevatte gruisig slib zonder vondsten.

Ophogingen (S 3 en S 26) 1750-1800

In de tweede helft van de 18de eeuw werd het terrein weer opgehoogd vanwege de aanleg van een gebouw (S 4, S 8 en S 9). De ophoging was max. 1 m dik en bestond uit zandige klei (S 3 in profiel 1, afb. 14; S 26 in profiel 2, afb. 13) die vermengd was met wijd verspreide keramiekscherven en een enkel rookpijfragment (profiel 1: SST-4, SST-6 en SST-7, afb. 14)(profiel 2: SST-15, rookpijp 1750-1780, afb. 13). Daarnaast waren er twee concentraties pottenbakkersafval in de ophoging gedumpt. Eén concentratie (S 15, profiel 1) bestond uit fragmenten van suikertrechters en strooppotten. (SST-8, zie § 4.1.2)(afb. 27A) en de ander (S 25, profiel 2, 1,50 m ÷ tot 1,90 m ÷ NAP) bevatte naast verschillende modellen suikerpotten vooral scherven van suikertrechters (SST-11, zie § 4.1.3)(afb. 13 en 27B).

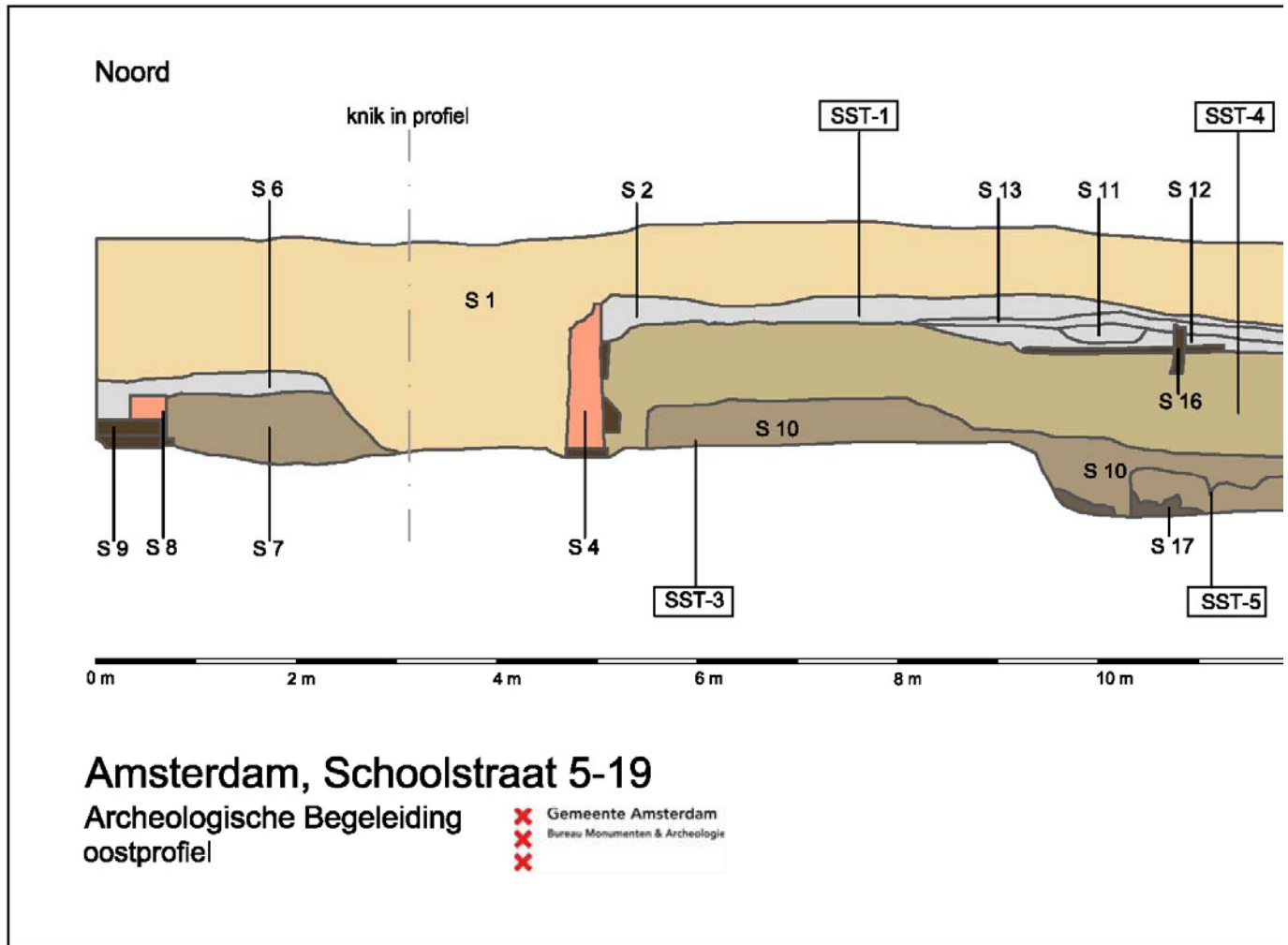

13 Profiel 2, zuidprofiel

Gebouw (S 4, S 8 en S 9) 18de eeuw

Aan de oost-, west- en noordzijde van de bouwput waren fragmenten metselwerk (S 4 en S 8) aanwezig die op basis van de baksteensoort (oranjerood, 22 x 11,5 x 4,2 cm)²⁵ en de afmetingen van het langshout (45 x 10 cm) tot één en hetzelfde gebouw kunnen worden gerekend. De insteek van het metselwerk in profiel 1 (S 4 tussen 0,52 m ÷ en max. 2,10 m ÷ NAP) was ingegraven in ophoging S 10 en aangevuld met grond van ophoging S 3. S 4 was onderdeel van een oost-west lopende muur, waarvan het vervolg aan de (westelijke) overzijde van de bouwput aanwezig was (afb. 10). Bij het plaatsen van de damwand langs de Schoolstraat was dit muurfragment naar beneden gedrukt. Dit is een aanwijzing dat de muur oorspronkelijk nog verder doorliep naar het westen, voorbij de huidige rooilijn van de Schoolstraat. Tussen deze beide muurfragmenten van S 4 zat een rij funderingspalen in de bodem. De palen, afwisselend één paal (ø 25 cm) en twee naast elkaar geplaatste dunnere palen (ø 15-18 cm), stonden op 0,75 m tot 1,25 m afstand van elkaar. Tegen het metselwerk in het noordelijke deel van profiel 1 (S 8) lagen grenen planken (S 9, 18 x 2 cm) waarmee de insteek (tussen 1,40 m ÷ tot 2,10 m ÷ NAP) in de ophoging S 7 was bekleed. Aangezien ten zuiden van S 4 verdere bouwsporen ontbraken behoorde de oost-west muur waarschijnlijk tot de achtergevel van een bouwwerk dat zich verder naar de Overtoom uitstrekte. Muur S 8 zou dan een indelingsmuur van hetzelfde bouwwerk zijn. Mogelijk waren de muurresten onderdeel van het 18de-eeuwse pottenbakkerscomplex.

²⁵ Baksteenmonster SST-2. Dergelijke brede platte bakstenen waren gangbaar in de 18de eeuw, zie: Gawronski en Veerkamp 2004, 10-23.

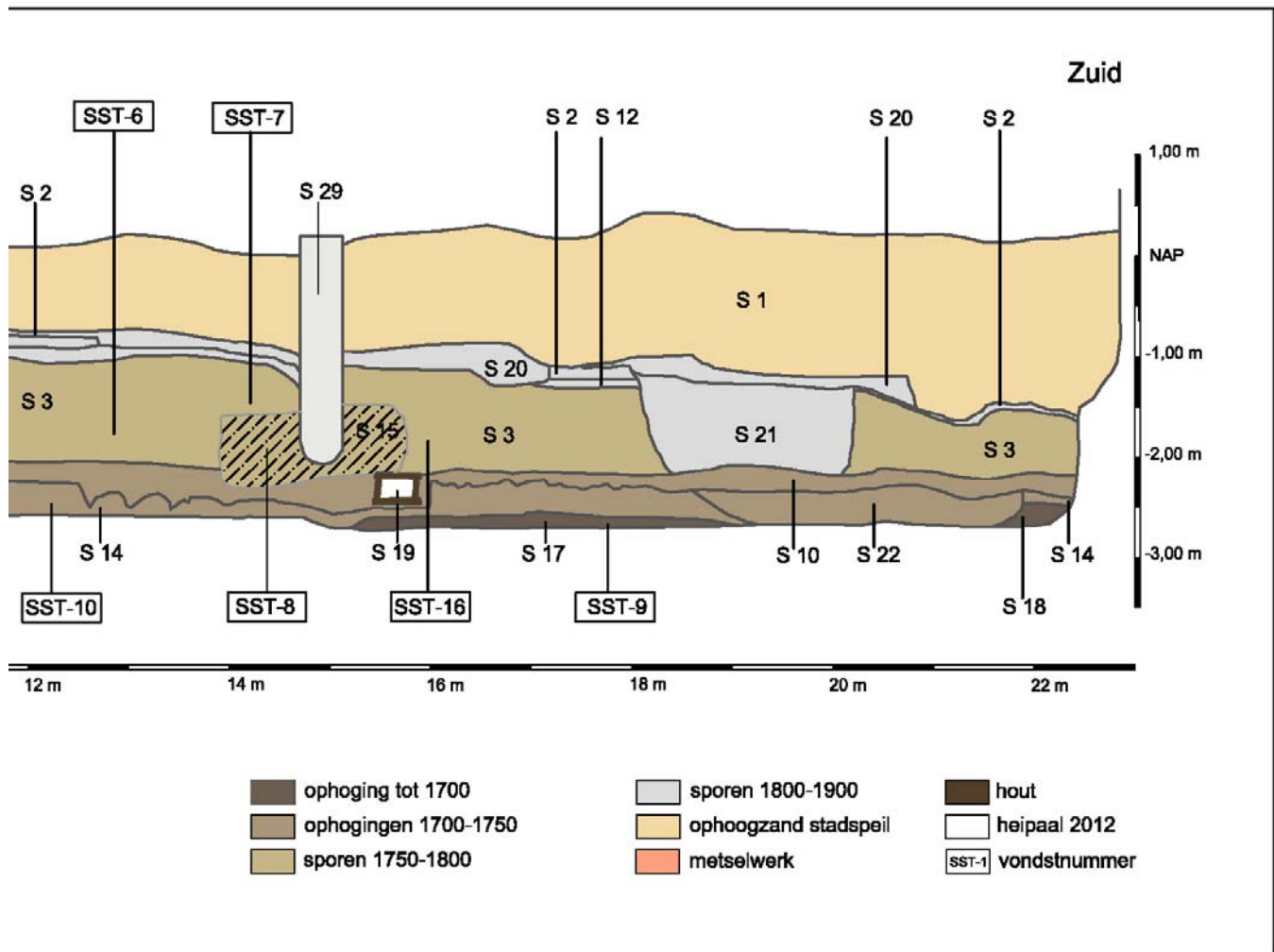

14 Profiel 1, oostprofiel

Gebruikssporen op het achterterrein

Het terrein ten zuiden van deze muur was onbebouwd. Verschillende activiteiten hebben in de 19de eeuw hier hun sporen achtergelaten. Zo lag op de top van S 3, op circa 1,00 m ÷ NAP een grenenhouten balk van minimaal 2 m lengte met een paaltje ernaast (S 16, profiel 1, afb. 14). De functie hiervan is onbekend. Het stuk hout was afgedekt met een 10 – 30 cm dikke donkerbruine rulle veenlaag (S 12) die zich in zuidelijke richting over de top van de ophoging S 3 uitstrekte. Ter hoogte van de balk (S 16) vertoonde de veenlaag S 12 een 20 cm diepe depressie (S 11, 84 cm breed) die was opgevuld met sintels, mogelijk de verharding van een looppad. Over deze sintels en een deel van S 12 lag een max. 10 cm dikke laag van harde groene venige klei (S 13).

Al deze sporen werden afgedekt met een max. 40 cm dikke laag donkergrijze/zwarte rulle humeuze grond (S 2). Dit grondpakket bevatte concentraties sintels en vondsten, waaronder Europees porselein en industriële ceramiek uit Maastricht (SST-1, 1850-1900). De bovenzijde van dit grondpakket was vezelig (S 2) en heeft enige tijd de top van het maaiveld (grasland) gevormd. Ter hoogte van profiel 2 lagen op de toplaag van het zandige kleipakket (S 30) vanaf 1,34 m ÷ NAP enkele bakstenen naast elkaar van 18 cm lengte en 4 cm hoogte (S 27) die mogelijk samen een bestrating o.i.d. hebben gevormd.

3.1.3 1900-2012

Na de opheffing van de pottenbakkerij werd het gebouw S 4 / S 8 afgebroken. Na sloop zijn de muurresten aan de noordzijde van het profiel (S 8) afgedekt met grijs zand (S 6). Verder naar het zuiden was dwars door het huneuze grondpakket S 2 en onderliggende ophogingen S 12 en S 3 een kuil of greppel gegraven (S 21, profiel 1, tussen 1,10 m ÷ en 2,10 m ÷ NAP, afb 14) en vervolgens opgevuld met grijsbruin zand met veel bouwpuin, dat mogelijk van het gesloopte gebouw afkomstig was (S 21). Ook deze kuilvulling was afgedekt door een pakket grijs zand (S 20).

Tenslotte is terrein opgehoogd van polderpeil naar stadspeil met een pakket geel/grijs zand (S 1, profiel 1 en 2), dat gemiddeld 1 m dik was, maar op sommige plaatsen dikker, bijvoorbeeld tussen 3 en 5 m van profiel 1 (0,1 m + NAP tot 2,00 m ÷ NAP). Na deze ophoging werden een aantal huizen langs de nieuw aangelegde Schoolstraat gebouwd. Als gevolg van de sloop van deze huizen in 2012 en het inbrengen van heipalen werd het zand vermengd met bouwpuin en bentonietresten.

4 Vondsten

De vondsten van de vindplaats Schoolstraat zijn *in situ* geborgen uit het kleipakket en de opvulling uit de 17de-eeuwse kuil, uit de vulling van de 17de-eeuwse tonput en uit verschillende 18de- en 19de-eeuwse ophogingslagen. Er kunnen twee groepen vondsten worden onderscheiden. Enerzijds productieafval van een pottenbakkerij (zie § 4.1) en anderzijds (fragmenten van) huishoudelijk gebruiksaardewerk, rookpijpen en twee smeedijzeren objecten (§ 4.2).

4.1 Productieafval van een pottenbakkerij

In totaal zijn vier vondstcomplexen met pottenbakkersafval (SST-8, SST-11, SST-19 en SST-20) verzameld.²⁶ Het afval bestond uit (fragmenten van) suikertrechters, strooppotten en dakpannen, twee bakstenen die werden gebruikt om de objecten in de pottenbakkersoven te stapelen en een beeldje van roodbakkende klei. Suikertrechters en strooppotten zijn op zichzelf niet scherper te dateren dan tussen ca. 1550 en 1850. Op basis van de stratigrafie van de vindplaats en de overige vondsten uit dezelfde contexten (zie § 4.2) konden twee complexen pottenbakkersafval worden gedateerd in het laatste kwart van de 17de eeuw (SST-19 en SST-20) en twee complexen in de tweede helft van de 18de eeuw (SST-8 en SST-11). De vier complexen pottenbakkersafval zullen apart worden beschreven om zo een beeld te krijgen van de aard van de productie van de 'Pottenbakkerij aan den Overtoom'. In totaal zijn zes objecten met een (archeologisch) compleet profiel uit deze vondstcomplexen opgenomen in de Deventer Stelsysteem Catalogus (bijlage 3).

4.1.1 Methodiek inventarisatie pottenbakkersafval

Om de variëteit binnen de pottenbakkersproductie in kaart te brengen zijn de hoogte, de halsdiameter en de bodemdiameter van de trechters en strooppotten gemeten. Ook zijn eventuele merktekens gedocumenteerd. Voor de kwantitatieve analyse van de vier afvalstortcomplexen van strooppotten en suikertrechters zijn vier methoden toegepast:

1. tellen van de scherven,
2. wegen van de scherven,
3. MAE bepaling,
4. EVE bepaling van de randfragmenten.²⁷

Add. 1 en 2. Wandscherven van strooppotten en suikertrechters zijn onderling onderscheiden aan de hand van de aanwezigheid van loodglazuur op de binnenzijde van de scherf. Suikertrechters zijn van ongeglazuurd roodbakkend aardewerk, strooppotten zijn aan de binnenzijde geglazuurd.

Add. 3: De MAE (Minimaal Aantal Exemplaren) bepaling van een specifiek aardewerk object gebeurt op basis van het aantal rand- of bodemscherven. Dit blijft een schatting, aangezien per objectsoort die groep fragmenten (rand of bodem) wordt gebruikt die de hoogste score oplevert. Zo werd in dit geval bij het complex SST-8 het MAE van de strooppotten bepaald op basis van (fragmenten) van de bodems en het MAE van de

---

²⁶ In totaal is 268 kg ovenafval verzameld bestaande uit 12 complete objecten, 2960 scherven van strooppotten en trechters, 3 scherven van een schoorsteenpijp, een beeldje, 190 fragmenten van dakpannen en 2 bakstenen.

²⁷ Poulain 2013, 108-110.

trechters op basis van (fragmenten) de tuiten, terwijl bij het complex SST-11 de randen van zowel de trechters als de potten de (fragmenten) zijn geteld. Daarom biedt de MEA bepaling geen uniforme vergelijkingsuitkomsten. Een andere inconsequentie is dat de MAE methode reproduceerbaar is zolang het telwerk op basis van complete randen of bodems gebeurt, maar als er geteld moet worden op basis van fragmenten is de interpretatie van de teller van invloed op de uitkomst.²⁸

Add. 4: De EVE (Estimated Vessel Equivalents) methode is een gestandaardiseerde inventarisatie die reproduceerbaar en dus betrouwbaarder is bij onderlinge vergelijkingen dan MAE.²⁹ Uitgangspunt van de EVE is dat iedere rand of bodem een percentage vertegenwoordigt van het oorspronkelijk complete voorwerp. Om statistische redenen worden alleen randscherven of alleen bodemscherven gebruikt om dit percentage vast te stellen. Meerdere scherven die aan elkaar passen en tot dezelfde rand of bodem behoren worden tot één individu gerekend.³⁰ Het percentage wordt gemeten met een 'rim-chart', een blad waarop met concentrische cirkels verschillende diameters met een interval van één centimeter staan aangegeven. Elke cirkel is opgedeeld in segmenten van 5%, zodat de diameter en het compleetheidspercentage van de rand of bodem kunnen worden bepaald. De percentages worden geregistreerd in decimalen tussen 0 en 1. Bij de Schoolstraat afvalcomplexen zijn steeds de rand- of halsfragmenten gemeten. Naast de kwantitatieve verhoudingen tussen de verschillende objecten in het afval geeft de EVE methode ook informatie over de fragmentatiegraad op basis van het aantal scherven per gemeten eenheid. Tenslotte biedt EVE inzicht in de compleetheid van de vondsten door de som van alle EVE-metingen te delen door het aantal gemeten randfragmenten.³¹ De mate van compleetheid geeft in dit specifieke geval antwoord op de vraag in hoeverre hier sprake is van ovenafval dat in één keer is gedumpt (primaire context) of van afval uit een werkplaats(en) dat zich in de loop der tijd heeft geaccumuleerd op het terrein (secundaire context). Een grotere compleetheid van de objecten duidt op een primaire context. In dat geval kan het keramiekafval worden beschouwd als een representatieve steekproef van de productie van de pottenbakkerij aan de Overtoom.

4.1.2 Het vondstcomplex SST-8 uit ophoging S 15 (1750-1800)

Dit complex van ca. 55 kg pottenbakkersafval bevat in totaal 409 fragmenten. Het gaat om suikertrechters (N = 204), strooppotten (N = 137), schoorsteenpijpen (N = 3), dakpannen (N = 63) en baksteen (N = 1)(afb. 15). De randen van de suikertrechters varieerde van 20 tot 40 cm (MAE = 10, op basis van aanwezige tuiten). De strooppotten staan op een standring (MAE = 17) of vijf lobvoeten (MAE = 2). De strooppotten met standring zijn van het kleine model met een standring van 11 tot 13 cm diameter en halzen van ca. 8 of 9 cm diameter (afb. 28). De schoorsteenpijp (3 fragmenten, SST-8 #08)(afb. 16 onder) is 34 cm in diameter. Drie trechters zijn gemerkt met 'V' (SST-8 #9, #10 en #11), één met 'X' (SST-8 #14) en één strooppot is op de lobvoet gemerkt met 'V' (SST-8 #07)(afb. 29 en 30). Veel fragmenten uit deze afvalstort vertonen sporen van verbranding en versmelting (afb. 16

²⁸ Poulain 2013, 109.

²⁹ Orton, Tyers en Vince 1993, 166-181. Zie ook Gawronski en Jayasena 2011, 29-30.

³⁰ Overigens vormt het aantal scherven waaruit een rand bestaat een indicatie voor de fragmentatiegraad van de objecten.

³¹ Tot nu toe zijn van drie archeologisch gedocumenteerde afvalstorts in Amsterdam de EVE waarden bepaald. Een ophoging aan de oostzijde van de Oudeschans (Gawronski & Jayasena 2011a, 30) en de ophoging van de scheepswerf van de VOC op Oostenburg (Gawronski & Jayasena 2011b, 22) worden met een respectievelijke EVE waarde van 15% en 10,9 % als secundaire afvalstorts beschouwd, een veel hogere mate van compleetheid van het materiaal uit een ophoging aan de Herengracht (EVE 26,7%)(Gawronski & Jayasena 2013, 18) zou op de aanvoer vanuit de nabije omgeving duiden.

SST-8	N	M in gram	MAE	EVE	randen	Compleetheid
Trechters	204 (60%)	14.691 (36%)	10 (35%)	3,13 (22%)	27	11,5 %
Strooppotten	137 (40%)	26.489 (64%)	19 (65%)	10,91 (78%)	19	57 %
Schoorsteenpijp	3	2.044	1	0,37	3	12,3 %
Dakpannen	63	11.192	-	-	-	
Baksteen	1	725	-	-	-	
Eindtotaal	409	55.141	29	14.41	49	29,4 %

15 Het vondstcomplex SST-8 gekwantificeerd

16 De afvalstort S 15 bevatte naast misbaksel van strooppotten en fragmenten van suikertrechters (boven) een aantal fragmenten dakpan en een baksteen met glazuurresten waarop indrukken van potranden zichtbaar zijn (midden) ook 3 fragmenten van een kachelpijp (onder).

boven, afb. 27). Dergelijk productieafval, ook wel misbaksels of misbrand genoemd, is afkomstig uit een oven die voor de gebruikte klei te heet was gestookt, waardoor de klei weer plastisch werd en het gevormde product in elkaar zakke en gedeeltelijk verbrandde. Tussen het productieafval bevonden zich ook 63 fragmenten van dakpannen en een geglazuurde baksteen die zijn gebruikt bij het stapelen van de producten in de oven. Op de baksteen en enkele dakpanfragmenten zijn indrukken van potranden zichtbaar (afb. 16 midden). Tot slot bevatte dit complex enkele scherven glas en keramiek uit de tweede helft van de 18de eeuw (SST-8 #19 tot en met SST-8 # 23).

4.1.3 Het vondstcomplex SST-11 uit ophoging S 25 (1750-1800)

Dit was een omvangrijke stort met ca. 160 kg productieafval, bestaande uit fragmenten van suikertrechers (N = 2052), strooppotten (N = 556), dakpannen (N = 127) en een beeldje uit gebakken klei (N = 1)(afb. 17). De scherven van de strooppotten wogen samen 67,5 kg. Het gaat om exemplaren van het kleine formaat (MAE = 5, op basis van de randen) met een halsdiameter van ca. 9 cm en het (middel)grote formaat (MAE = 26, op basis van de randen) met een hals van 13,5 tot 15,5 cm diameter. Drie van deze potten hadden lobvoeten (afb. 19). Deze waren gemerkt: twee met 'IIII' (SST-11 #68 en #69) en één met 'V' (SST-11 #67)(afb.29 en 30).

SST-11	N	M in gram	MAE	EVE	randen	Compleetheid
Trechters	2052 (79%)	26.294 (28%)	35 (53%)	36,83 (69%)	124	29,7 %
Strooppotten	556 (21%)	67.409 (72%)	31 (47%)	16,88 (31%)	31	54,5 %
Dakpannen	127	15.599	-	-	-	
Beeldje	2	319	-	-	-	
Eindtotaal	2725	159.621	66	53.71	155	34,6 %

17 Het vondstcomplex SST-11 gekwantificeerd

Het afval van de trechters bestond uit 76,3 kg ongeglazuurde scherven (N = 2052 scherven) (afb.17). Uit de randscherven kwam een MAE van 35 stuks naar voren met zes clusters van trechterdiameters: 16-17 cm, 19-21 cm, 22-23 cm, 24-26 cm, 27-30 cm en 40 cm (afb. 18). Het complex bevatte 23 (fragmenten van) tuiten (afb. 20). De gaatjes hadden een diameter van 5-6 mm. Negen trechters waren gemerkt: één met 'I' (SST-11 #12), één met 'II' (SST-11 #26), vier met 'III' (SST-11 #15, #16, #19 en #28), één met 'IIII' (SST-11 #25) en twee met 'V' (SST-11 #08 en #24)(afb. 29). Daarnaast bevatte het complex 127 fragmenten van dakpannen (15,6 kg) die waren gebruikt bij het stapelen van de objecten in de oven. Bijzonder was een voetplaat met vier pootafdrukken en een

18 Een aantal van de trechterranden met diverse diameters uit de afvalstort SST-11

19 Enkele halzen van strooppotten, een strooppot met bakscheur op standring (SST-11-2)(cat. 1) en twee strooppotfragmenten op vijf lobvoeten (SST-11 #68 en #69)(cat. 2) uit de stort S 25 (SST-11)

20 Een aantal van de trechtertuiten uit de afvalstort SST-11

fragment van de romp van een dier met de aanzet van vier poten (SST-11-1). Dit zijn onderdelen van een beeldje van gebakken klei dat tot huisvlijt van één van de pottenbakkers gerekend kan worden (afb. 21).

21 De resten van een beeldje van een beest op een voetplaat (SST-11-1)

4.1.4 Het vondstcomplex SST-19 uit kuilopvulling S 31 (1675-1700)

Dit complex omvat bijna 37 kg pottenbakkersafval en bestond uit negen fragmenten van strooppotten en twee fragmenten van suikertrechters met bakscheuren (afb. 22). Zeven strooppotten hadden nog een bodem met standring, waarvan de diameter uiteenliep van 10,7 tot 13,8 en van 19,4 tot 21 cm. Twee grote strooppotten hadden op de opstaande wand het merk 'I' (SST-19 #02 en #03) en één suikertrechter (SST-19-5) was op de tuit gemerkt met 'II'. (afb. 29). Verder waren er drie complete maar in de oven vervormde strooppotten (afb. 23), waarvan één middelgroot exemplaar (SST-19-3) versmolten was met een uitzonderlijk grote baksteen (ca. 33 x 15 x 9 cm). De kleine pot (SST-19-1, r-pot-71, cat. 4) was 19,5 cm hoog met een standring van 11,5 cm diameter en een hals van 8 cm. De middelgrote pot (SST-19-2, r-pot-69, cat. 3) was ca. 24 cm hoog en had een standring van 20 cm (hals vervormd).

SST-19	N	M in gram	MAE	EVE	randen	Compleetheid
Trechters	2 (14%)	2.930 (8%)	2 (17%)	1 (33%)	1	100 %
Strooppotten	12 (86%)	34.057 (92%)	10 (83%)	2 (67%)	2	100 %
Eindtotaal	14	36.987	12	3	3	100 %

22 Het vondstcomplex SST-19 gekwantificeerd

23 De drie misbaksels SST-19-2 (cat. 3), SST-19-1 (cat. 4) en SST-19-3 uit kuilopvulling S 31

4.1.5 Het vondstcomplex SST-20 uit tonput S 36 (1675-1700)

De vulling van de tonput bevatte negen strooppotten (SST-20-1 t/m -9) en één suikertrechter (SST-20-10) (afb. 24 en 25), samen ca. 16,7 kg. De voorwerpen vertonen haarscheurtjes en barsten die waarschijnlijk bij het bakken zijn ontstaan: dit verklaart waarom ze zijn weggegooid. De randdiameter van de suikertrechter is 21 cm en de tuit is gemerkt met 'II' (afb. 25, r-sut-1, cat. 6). De strooppotten behoren tot de kleine variant en zijn 20 tot 25,8 cm hoog, met een halsdiameter van 6,8 tot 9 cm en een standing van 11,8 tot 13,3 cm (afb. 25, r-pot-71, cat. 6).

SST-20	N	M in gram	MAE	EVE	randen	Compleetheid
Trechters	1 (10%)	2.250 (13%)	1 (10%)	1 (10%)	1	100 %
Strooppotten	9 (90%)	14.434 (87%)	9 (90%)	9 (90%)	9	100 %
Eindtotaal	10	16.684	10	10	10	100 %

24 Het vondstcomplex SST-20 gekwantificeerd

25 De strooppotten (cat. 5) en suikertrechter (cat. 6) uit de tonput. Alle objecten vertonen dunne haarscheurtjes, enkele hebben ook duidelijke barsten. De trechter is gemerkt met 'II'

4.2 Overige vondsten

Vondsten (SST-19) uit de kuil (S 37)

De zandlaag onderin de kuil (S 32) bevatte een dissel en een grendel met overslag, beiden van smeedijzer (afb. 26). Dissels hebben een gebogen en breed uitlopend blad met het snijvlak dwars op de steel en een hamerkop als tegengewicht. Dit gereedschap werd gebruikt in de houtbewerking en diende om onregelmatigheden van planken en balken te verwijderen en hout af te werken.³² De dissel (SST-18-1)(afb. 26) is 22,5 cm lang en heeft een 9,5 cm breed snijvlak en een achtkantige hamerkop. Dit model dissel kent een lange looptijd tussen ca. 1550 en 1750.³³ Het blad is aan de onderzijde gemerkt met een 'X'. Determinatie van de houtresten in het schachthuis van de kop wees uit dat de steel van eikenhout was.³⁴

³² Janse 1998, 53 en Houkes 2004, 58.

³³ Datering A.C. Lagerweij en J.D. Bindt, vergelijkbare modellen zijn gevonden in de Lastage bij de aanleg van de Metro-Oostlijn in 1977: ML4-166, ML4-169 en ML4-220 (Houkes 2004), in het Behouden Huis: NM 7668 en NM 7777 (Braat e.a.1998) en in verschillende scheepswrakken in de voormalige Zuiderzee (mededeling J.D. Bindt).

³⁴ Determinatie H. Ploegmakers AWN.

De grendel met overslag (SST-18-2)(afb. 26) vormt het bovenste deel van de achterplaat van een zogenaamd grendeloverslagslot.³⁵ De kast met het slot zelf, type klinkslot, ontbreekt. Het fragment van de achterplaat is 9 x 5 cm, de overslag is 7,5 x 1,5 cm en de grendel is 13,5 cm lang en 1 cm in diameter. Dergelijke sloten waren in de periode 1500-1650 in gebruik.

26 De twee smeedijzeren objecten (SST-18) uit de zandlaag onderin de kuil (S 37)

Daarnaast bevatte de zandlaag onderin de kuil roodbakkende scherven van een bakpan en een steelkom uit de tweede helft van de 17de eeuw en twee dubbelconische pijpenkoppen (grove modellen zonder hielmerk) uit het laatste kwart van de 17de eeuw. De kuil werd rond 1700 volgestort waarbij voor de opvulling onder andere gebruik is gemaakt van pottenbakkersafval (SST-19, zie § 4.1.4)(afb. 22).

Vondsten (SST-20) uit de tonput (S 36)

De zandige kleivulling van de ingegraven ton (S 36) bevatte een steengoed scherf van een Westerwaldkruik (SST-20 #04) met de voor deze productie karakteristieke kobaltblauwe kleur (1650-1700) en twee dubbelconische pijpenkoppen uit het laatste kwart van de 17de eeuw. Eén van deze ketels was op de hiel gemerkt met het monogram AV of VA (SST-20 #01). Onderin de ton lagen misbaksels van suikerpotten en een suikertrechter (SST-20, zie § 4.1.5)(afb. 25).

Vondsten (SST-9) uit ophoging rond 1700 (S 17/S18)

De ophoging van grijsbruine zandige klei (S 17/18) die op het natuurlijk veen was opgebracht bevatte de scherven van een bord en ploischotel van faïence (SST-9 #1 en #3, 1675-1700), roodbakkend vaatwerk (SST-9 #5, #7 en #12, 1600-1700), een steengoed baardmankruik uit Frechen (SST-9 #4, 1625-1700), een steengoedkan uit Westerwald (SST-9 #8, 1625-1675) en vier rookpijpen met een dubbelconische ketel. Twee pijpen waren gemerkt op de hiel. Een exemplaar met 'A I' (SST-9 #, 1650-1675), de andere hiel was voorzien van het merk 'voetboog' in een parelrand (SST-9 #10, 1680-1700). De overige twee pijpen waren veel grover uitgevoerd en niet gemerkt (SST-9 #1 en #11, 1680-1700).

Vondsten (SST-3 en SST-14) uit ophogingen eerste helft achttiende eeuw (S 10 en S 24)

In de ophoging S 10 was een fragment van een faïence vaas (SST-3 #01, 1725-1750) aanwezig en twee fragmenten roodbakkend aardewerk (SST-3 #02, 1650-1750). Ophoging S 24 bevatte een rookpijp met trechtersvormige ketel (SST-14 #01). De ketel had geen hiel, maar was voorzien van een spoor dat op de zijkant was voorzien van het reliëfvormmerk rozet. Op basis van deze kenmerken kan de pijp worden gedateerd tussen 1715 en 1730.³⁶

³⁵ Mededeling J.D. Bindt. Zie ook: Meindersma 1994, 122.

³⁶ Zie Duco 2003, 204-205.

Vondsten (SST-4, SST-6, SST-7, SST-8, SST-11 en SST-15) uit ophogingen tweede helft achttiende eeuw (S 3 en S 26)

De ophoging S 3 was vermengd met fragmenten van industrieel vervaardigd serviesgoed met transferprint (SST-4 #01, 1750-1800), een pannenkoekenbord uit faience (SST-6 #01, 1700-1750), een kan van Engels creamware versierd met een transferprint (SST-16 #01, 1760-1800), borden en koppen uit Chinees Imari en Capucijnerporselein (SST-7 #03, #05, #06, #07, #08 en #10, 1700-1775), steengoed en industrieel vervaardigd vaatwerk uit de 18de-eeuw (SST-7 #04 en #11, 1750-1800) en een rookpijp met ovale ketel (SST-7 #01, 1750-1800). Daarnaast maakte een concentratie pottenbakkersafval (S 15 met SST-8, zie § 4.1.2)(afb. 27) onderdeel uit van het ophogingspakket. Tussen de misbrand van suikerpotten zaten ook een bodem van een fles, een fragment van een aspotdeksel en een scherf porselein (SST-8 #20 t/m # 23, datering 1750-1800).

Ophoging S 26 bevatte een pakket pottenbakkersafval (SST-11 zie § 4.1.3) en een kleipijp (SST-15 #01). Deze pijp met slank-ovale ketel was op de hiel gemerkt met de initialen VR gekroond binnen een parelrand cirkel. De zijkant van de hiel droeg het wapen van Gouda. De pijp kan worden gedateerd tussen 1750 en 1780 en is in Gouda geproduceerd door Gerrit Verzijl of Pieter van Reede.³⁷

27 De misbrand SST-8 uit de ophoging S 3 in profiel 1

---

³⁷ Duco 2003, 165 en 206-207.

5 Samenvatting en conclusies

De Archeologische Begeleiding (AB) van de ontgraving van de bouwlocatie Schoolstraat 5-19 in 2012 heeft inzicht geven in de ontwikkeling van een voormalig poldergebied langs de Overtoomsevaart tot het huidige stedelijk woongebied aan de Overtoom in Amsterdam west. Daarnaast leverde het veldwerk productieafval op van specifiek aardewerk dat in gebruik was bij de suikerraffinaderijen in Amsterdam.

5.1 Pottenbakkerij aan de Overtoom

De bouwlocatie Schoolstraat 5-19, gelegen in de voormalige Binnendijkse Buitenveldersche Polder, maakte in de 17de tot de 19de eeuw deel uit van het buitenstedelijke gebied langs de Overtoomsevaart waar zich veel werkplaatsen en bedrijven bevonden. Ter hoogte van de huidige Schoolstraat stond een pottenbakkerij die was gespecialiseerd in de productie van aardewerk voor suikerbakkerijen. In 1662 werd deze ceramiekwerkplaats voor het eerst vermeld door historicus Melchior Fokkens. In 1776 richtte een consortium van 14 Amsterdamse suikerbakkers de 'Sociëteit der Pottenbakkerij aan den Overtoom' op en namen de bestaande pottenbakkerij aan de Overtoom over voor de productie van al hun ceramiekbenodigdheden. Deze pottenbakkerij groeide uit tot een omvangrijk bedrijf dat na 1847, omdat de vraag naar dit specifieke bedrijfsaardewerk vanwege de industrialisering van de suikerraffinage was ingezakt, nog de enige overgebleven pottenbakkerij in Nederland was waar suikerbakkers terecht konden voor hun potten en trechters. Maar ook de pottenbakkerij aan de Overtoom ontkwam er niet aan haar assortiment aan te passen. Met de productie van schoorsteenpijpen, rioolbuizen, waterleidingen, privaatrechters en bloempotten voor een groeiende stedelijke markt wist de pottenbakkerij nog tot 1879 in bedrijf te blijven. In dat jaar werd de productie definitief stopgezet en de pottenbakkerij opgeheven.

5.2 Van weiland naar woonhuizen

Op het open terrein achter de pottenbakkerij waren in het veen (maaiveld op 2,70 m ÷ NAP) een tonput en een langwerpige ca. 3 m brede kuil van minimaal 10 m lengte ingegraven. De bodem van de kuil was bedekt met een laagje zand met daarop een laag rivierklei waarin ook zoetwaterslakjes zaten. De kuil was waarschijnlijk een leemkuil of rotput waarin een voorraad klei kon worden opgeslagen. Zo'n kleiopslag had een tweeledig doel. Klei werd meestal gedolven in het voorjaar, als de bodem van de uiterwaarden zacht was. Door het aanleggen van een kleivoorraad kon de pottenbakkerij het hele jaar produceren. Nieuw gedolven klei moest voor gebruik ook eerst enige tijd besterven of rotten om organische componenten te laten vergaan. De aanwezigheid van organische deeltjes kan bij het bakken tot gasvorming in de klei leiden waardoor producten in de oven kapot springen. Het zand op de bodem van de leemkuil diende er dan ook voor om te voorkomen dat veen(deeltjes) zich vermengde met de klei.

Op basis van enkele vondsten op de bodem van de leemkuil zal deze in de 17de eeuw zijn aangelegd. Bij het volstorten van de kuil aan het einde van de 17de eeuw werd ook pottenbakkersafval gebruikt in de vorm van misbaksels van suikerpotten. Ook de tonput werd opgevuld aan het einde van de 17de eeuw met productieafval uit de pottenbakkerij. De suikerpotten en een suikertrechter in de put vertoonden haarscheurtjes

en duidelijke barsten vanwege bakfouten. Deze archeologische vondsten van productieafval kunnen worden gerelateerd aan de producten van de pottenbakkerij aan de Overtoom die, aldus historicus Fokkens, was gespecialiseerd in objecten voor de suikerraffinage.

Bij het volstorten van de leemkuil en de tonput rond 1700 werd het gehele terrein opgehoogd. In de tweede helft van de 18de eeuw werd een verdere ophoging uitgevoerd. Deze hing samen met de aanleg van een omvangrijk gebouw dat zich buiten de huidige bouwput uitstrekte, en onderdeel heeft uitgemaakt van het complex van de pottenbakkerij aan de Overtoom. In deze ophoogfase werd pottenbakkersafval in de vorm van scherven van strooppotten en suikertrechters als ophoogmateriaal gedumpt.

In 1879 werd de pottenbakkerij opgeheven waarna het complex werd gesloopt. Het terrein van de pottenbakkerij werd met zand opgehoogd tot stadspeil en na de aanleg van de Schoolstraat vanaf 1882 bebouwd met woonhuizen.

5.3 De productie van de 'Pottenbakkerij aan den Overtoom'

De Archeologische Begeleiding leverde vier aardewerkcomplexen met productieafval van een pottenbakkerij op.³⁸ Aangezien de vondsten afkomstig zijn van het achterterrein van een historisch gedocumenteerde pottenbakkerij zijn ze gelieerd aan de productie van benodigdheden voor de suikerraffinaderijen in Amsterdam.

Voor de representatieve waarde van het bedrijfsafval is het belangrijk om te kunnen vaststellen of het in één keer is gedumpt (primaire context) of dat het zich in de loop der tijd heeft geaccumuleerd op het terrein (secundaire context). Voor een antwoord op die vraag zijn de vondsten volgens de Estimated Vessel Equivalent (EVE) methode gekwantificeerd. De EVE waarde van een rand- of bodemscherf geeft aan hoeveel procent van een oorspronkelijk object bewaard is gebleven. Grotere compleetheid van de objecten zou wijzen op een partij ovenafval dat in één keer is gestort (primaire context).

De hier gemeten compleetheid van de aangetroffen trechters en strooppotten van 37,7 % duidt op zo'n primaire context van pottenbakkersafval.³⁹ Gezien deze uitkomst zijn de vier vondstcomplexen uitermate geschikt om zicht te krijgen op de typologische en fysieke kenmerken van de objecten die deze pottenbakkerij op een bepaald moment voor de suikerraffinage produceerde (afb. 28).

Zo werden strooppotten geproduceerd in klein, middel en groot formaat en voorzien van een zware standring of lobvoeten. De diameter van de geproduceerde trechters varieerde tussen 16 en 41 cm, maar trechters met een diameter tussen 19 en 23 cm kwamen het meeste voor. Ook kan worden geconcludeerd dat stroopkannetjes, die niet in de productie van suiker werden gebruikt maar voor de distributie en verkoop van suikerstroop dienden, in het assortiment van de pottenbakkerij niet voorkwamen.

De totale hoeveelheid van 2973 scherven in de afvalstort bestond uit 2259 scherven van trechters en 714 scherven van strooppotten. Deze verhouding van 76% vs. 24% kan worden verklaard doordat trechters vanwege hun open vorm en dunnere wand kwetsbaarder waren dan strooppotten. De fragmentatiegraad (het totaal aantal scherven gedeeld door de totale EVE-waarde van dezelfde objecten) van de trechters is dan ook veel hoger dan die van de strooppotten. De trechters hadden gemiddeld 53,8 fragmenten per gebroken object en de strooppotten gemiddeld 18,4 fragmenten.⁴⁰

³⁸ In totaal is 268 kg afval van de pottenbakkerij verzameld, bestaande uit 11 complete strooppotten, een trechter, 714 scherven van strooppotten, 2259 scherven van suikertrechters, drie scherven van een schoorsteenpijp, 190 fragmenten van dakpannen en twee bakstenen.

³⁹ Percentage = totale EVE waarde 80.75 gedeeld door 214 gemeten randfragmenten van strooppotten en suikertrechters x 100%.

⁴⁰ Respectievelijk 2259 gedeeld door EVE-waarde 41,96 en 714 gedeeld door EVE-waarde 38,79.

Producten	SST-8	SST-11	SST-19	SST-20	Totaal*
Trechters ø 16 - 17		4			4
Trechters ø 19 – 21	4	26	1	1	32
Trechters ø 22 – 23		82			82
Trechters ø 24 – 26	10	8			18
Trechters ø 27 - 30	1	3			4
Trechters ø 39 - 41	12	1			13
Potten (klein)	17	6	1	9	33
Potten (m/gr)	2	25	1		28

28 Overzicht van het assortiment van de pottenbakkerij aan de Overtoom. De vermelde aantallen zijn gebaseerd op de aanwezige randen

Uitgaande van de kwantificering via EVE kan de onderlinge verhouding van het aantal potten en trechters binnen de productie worden gemeten. De totale EVE van de trechters en potten is 80.75, bestaande uit de totale EVE van de trechters (41.96 = 52%) en die van de strooppotten (38.79 = 48%). De hieruit voortvloeiende verhouding van ca. 1 op 1 (52% vs. 48%) voor de productie sluit aan bij de behoefte van het raffinageproces waarbij voor elke trechter een strooppot nodig was.⁴¹

Merk	I	II	III	IIII	V	X
Suikertrechters						
SST-8					3	1
SST-11	1	1	4	1	2	
SST-19		1				
SST-20		1				
Strooppotten						
SST-8					1	
SST-11				2	1	
SST-19	2					
SST-20						
Totaal	3	2	4	3	7	1

29 Het aantal malen dat een merk is aangetroffen in het productieafval van de Schoolstraat, uitgesplitst naar suikertrechters en strooppotten. In totaal waren 20 objecten voorzien van een merk

In totaal zijn veertien trechters en zes grote strooppotten voorzien van een merk dat voor het bakken in de nog zachte klei was ingekrast (afb. 29, 30). De verscheidenheid in de merken is beperkt. Op de suikertrechters kwamen de merken I, II, III, IIII, V en X voor en op de grote strooppotten waren de merken I, IIII en V ingekrast. Het merk 'IIII' was in Amsterdamse context nog niet eerder op suikertrechters of strooppotten waargenomen (zie pag. 11).

Rijst de vraag waarom de merken werden aangebracht. De voor de hand liggende veronderstelling dat er een relatie bestaat tussen het merk en de inhoud van trechter of pot wordt niet bevestigd na vergelijking van gemerkte objecten uit de collectie Amsterdamse bodemvondsten. Verschillende maten trechters dragen namelijk hetzelfde merkteken en even grote strooppotten blijken verschillend te zijn gemerkt (afb. 31).

Merken werden in pottenbakkerijen ook gebruikt om de producties van verschillende pottenbakkers, die vaak per stuk werden uitbetaald, te kunnen onder-

41 Met het MAE als uitgangspunt voor de onderlinge verhouding wordt het resultaat 41% trechters (MAE = 48) vs 59% strooppotten (MAE= 69).

scheiden. Dat is in dit geval niet waarschijnlijk omdat niet alle stukken zijn voorzien van een merk (of initiaal) en omdat de verscheidenheid in de merken zeer beperkt is.

Vanwege deze beperkte hoeveelheid verschillende merktekens is het ook niet aannemelijk dat de merken een aanduiding zijn voor een specifieke klant of voor een handelaar van een partij goederen dat werd verpakt in het aardewerk. Iberische olijfoliekruiken werden om die reden nog wel eens voorzien van merktekens. Deze merken vertonen echter een grote variatie: de kruiken gingen als verpakkingsmiddel van bijvoorbeeld olie, wijn en honing de hele wereld rond.⁴² De hier geproduceerde trechters en strooppotten kunnen worden beschouwd als productiemiddelen die rechtstreeks naar de suikerraffinaderijen werden vervoerd.

30 Aangetroffen merken op productieafval uit de Schoolstraat: trechters: SST-11 #12, SST-11 #17, SST-11 #15, SST-11 #25, SST-11 #08 en SST-8 #14 en strooppotten: SST-19 #03, SST-11 # 69 en SST-8 #07

De meest aannemelijke verklaring lijkt voornamelijk dat de aangebrachte merktekens dienden als telmerk om de geproduceerde hoeveelheid bij te kunnen houden. Als de potten en trechters waren gevormd en te drogen werden gelegd kon de worp worden geteld. Met het inkrassen van de Romeinse cijfers kon de telling worden bijgehouden. De cijfers kunnen elke hoeveelheid, of veelheden daarvan,

⁴² Zie voor de merken op deze olijfoliekruiken, de zgn. botijas, Terhorst 2012, 43-52.

vertegenwoordigen: 10, 50 of 100 stuks. Gezien de enorme hoeveelheden trechters en bijpassende strooppotten die per suikerbakkerij in gebruik waren is het aannemelijk dat de telmerken duiden op honderdtallen.

Trechters	Hoogte	Ø Rand	Merkteken
LAU-4	29	14	X
NZR2.00413CER217		16	III
NZR2.00418CER195		17	III
NZR2.00635CER263		17	II
NZR2.00418CER196		18	X
SST-11-28	45	22,5	III

Strooppotten	Voet	Ø Standing	Merkteken
SST-19 #03	standing	20,5	I
ELS-25#05	standing	20,5	III
SST-11 # 69	lobvoet	-	III
TUI5-1	lobvoet	-	III
SST-8 #07	lobvoet	-	V

31 Merktekens op trechters en strooppotten met bekende randdiameter, standing diameter of lobvoeten uit de Schoolstraat en andere Amsterdamse vindplaatsen

Met de introductie van bietsuiker en de industrialisering van het raffinageproces in de 19de eeuw veranderde het productieproces van suikerstroop naar kristalsuiker en raakten suikertrechters en strooppotten buiten gebruik. Op basis van de vier geïnventariseerde afvalcomplexen kan worden geconcludeerd dat de benodigdheden voor de suikerraffinage in de 17de en 18de eeuw gelijk bleven en het productieproces dus nagenoeg ongewijzigd bleef. Ook kan worden vastgesteld dat de trechters en strooppotten in die periode geen typologische ontwikkeling hebben ondergaan. De kleine maatverschillen die zijn geconstateerd tussen de trechters en potten van eenzelfde formaat duiden op een handwerk productie. Van een gemechaniseerde productie die standaardobjecten met uniforme maatvoering opleverde was immers nog geen sprake.

6 Summary

In 2012 the City of Amsterdam's Office for Monuments & Archaeology (Bureau Monumenten & Archeologie) conducted an archaeological excavation at Schoolstraat 5-19, a construction site located near the Overtoom in Amsterdam West. This work provides insight into the transformation of a former polder area alongside the (canal of the) Overtoomse Vaart into the urban landscape of today. In addition, the excavation recovered a large artefacts assemblage comprised of specific types of pottery used in Amsterdam's sugar refineries.

6.1 A pottery along the Overtoom

During the 17th to 19th centuries the site was part of a rural area outside the city with workshops and factories along the Overtoomse Vaart. In 1662, historian Melchior Fokkens noted that this area included a pottery specializing in the production of vessels for sugar refineries. In 1776 this workshop was taken over by a syndicate of 14 sugar refiners from Amsterdam, and working exclusively for those refineries, the pottery grew into a large complex. In the 19th century, increasing industrialization of the refining process led to a declining demand for sugar refinery vessels. By 1847 the pottery along the Overtoom was the only manufactory in the Netherlands still producing syrup-collecting jars and sugar cone moulds. As the refinery business faded, the pottery diversified into stove pipes, sewer pipes, water pipes, privy funnels, and flowerpots for the nearby city market. The pottery closed in 1879.

6.2 From meadow to housing

The top of the subsoil, natural peat, was at 2.70 m below Amsterdam Ordnance datum (NAP). In the meadow behind the pottery a barrel-lined well was found, as well as an elongated pit of at least 10 m in length and about 3 m wide (Fig. 12). The pit had a layer of sand at the bottom, followed by deposits of fluvial clay with inclusions of freshwater snails. For this specific fill, it is likely that the pit served as a storage pit for clay used at the pottery.

Such clay storage served a dual purpose. Potter's clay was dug mostly in spring, when the river banks were soft. By stockpiling clay, a pottery could produce all year round. In addition, freshly-dug clay must weather before use to let the organic components to break down. In the oven the presence of these contaminants may generate gas in the fabric and cause the products to break. To prevent the clay from mixing with the surrounding peat, the bottom of the pit was coated with a layer of sand. Diagnostic artifacts in this sand indicate the pit was dug in the 17th century. When backfilled at the end of the 17th century, pottery wasters were dumped in this pit and also the barrel-lined well. The pit contained overfired syrup-collecting jars, while the well contained syrup-collecting jars and a sugar cone mould which were relatively well-fired but had hairline fractures and cracks.

After backfilling the pit and the barrel-lined well, a layer of fill was spread over the site about 1700. In the second half of the 18th century, the soil level was raised again. These deposits contained sherds of sugar cone moulds and syrup-collecting jars and

were associated with the construction of a large building extending beyond the current excavation, which was part of the pottery complex on the Overtoom.

In 1879 the production of pottery ended. The pottery was demolished and buried under layers of fill raising the area from polder level to city level. In 1882 the site was sold to contractors who built houses along the newly constructed Schoolstraat.

6.3 The production of the pottery along the Overtoom

The site produced a rich artefact assemblage of pottery manufacturing waste material.⁴³ This group is comprised of red earthenware in two vessel forms, syrup-collecting jars and sugar cone moulds, both used in refining sugar. Recovered near an historically-documented pottery that specialized in sugar refinery vessels, this assemblage is almost certainly waste material from the kilns along the Overtoom, which in view of the historical context according to historian Fokkens, were specialized the production of objects for sugar refineries.

Key to our understanding of this context is the question of whether it represents a single dump of waster material, or an accumulating deposit from the premises of the workshop. A single dump would be implied by a larger value of completeness when compared to a dump of mixed refuse spanning a long period of time. To examine this question the ceramics were quantified by Estimated Vessel Equivalent (EVE). The EVE-method uses rim and foot fragments to estimate the percentage of completeness of each original vessel in the assemblage.

The fragments represented 37.7% of the original vessels, which makes it possible to define the assemblage as representing a single episode. It can also be considered a representative sample of the production and gives us insight into the typological and physical characteristics of the different types of vessels produced. The syrup-collecting jars were produced in small, medium and large size and were provided with a heavy foot ring or five feet. The rim diameter of the sugar cone moulds varied from 16 to 41 cm with a clear emphasis on moulds with rim diameters between 19 and 23 cm (Fig. 28).

The sherd count of the sugar cone moulds and sugar collecting jars shows a difference between the vessel types regarding the degree of fragmentation. This can be explained by the fact that the sugar moulds are more vulnerable than syrup-collecting jars, due to their open form and thinner fabric. The degree of fragmentation can be calculated by dividing the total number of fragments by the total EVE-value of the same objects. The moulds have an average of 53.8 fragments for each vessel⁴⁴, while the jars average 18.4 fragments.⁴⁵

Finally the mutual ratio of the number of syrup-collecting jars and sugar cone moulds within the production of the pottery can be measured. The total EVE of the moulds and jars is 80.75, consisting of the total EVE of the sugar cone moulds (41.96 = 52%) and that of the syrup-collecting jars (38.79 = 48%). This ratio of about 1 to 1 (52% vs. 48%) is in line with the needs of the refinery process where each sugar cone mould required a syrup-collecting jar.

A total of 14 sugar cone moulds and 6 large syrup-collecting jars had marks incised in the unfired clay. The moulds had one of six marks: 'I,' 'II,' 'III,' 'IIII,' 'V' or 'X.' The large jars were marked with either 'I,' 'III' or 'V' (Fig. 29 and 30). The mark 'IIII' had not previously been encountered in Amsterdam on vessels used for sugar refining. The

⁴³ In total eleven entire syrup-collecting jars and one sugar cone mould, 714 sherds of syrup jars (internally glazed), 2259 sherds of sugar cone moulds (unglazed), three sherds of a stovepipe, two fragments of a figurine, 190 fragments of roof tiles and two bricks were recovered.

⁴⁴ 2259 sherds divided by 41.96 (EVE).

⁴⁵ 714 sherds divided by 38.79 (EVE).

question arises as to why the marks were applied. One obvious interpretation, that the mark indicated the size of the moulds and collecting jars, is not confirmed by comparison with other examples in the Amsterdam archaeological collections. Different sizes of sugar moulds bear the same mark while equal-sized collecting jars bear different marks (Fig. 31).

Another interpretation is that in large manufactories, where potters were being paid by the piece, vessels may have been marked to keep an accounting of individual production. In the 19th and 20th centuries, decorators sometimes "signed" their work for this purpose. There would be no need to distinguish among pots created by an individual firing their own kiln, and it is possible but seems unlikely that the marks identify individual production being contributed to a large kiln firing. The marks appear to have been scratched on the drying vessels and do not have the nature of a potter's signature, or more conclusively, the diversity. For this reason, a lack of diversity, the marks almost certainly do not identify a particular client. Olive jars sometimes bear stamped symbols for this purpose, and those stamps have a great range of variation, but those pots were also meant to travel around the world. The pots in the Schoolstraat assemblages were essentially raw materials required to refine required to refine sugar. They went directly to the refineries and were then discarded.

The marks appear to be the Roman numerals 'I,' 'II,' 'III,' 'IIII,' 'V,' and 'X.' They are probably "tally marks," traces of the accounting system needed to track the huge numbers of mould and jar sets being produced. After the pots came off the wheels and went to the drying racks, someone would have counted the batch and very probably, kept the numbers straight by leaving marks at specific points. These tally marks could have represented any number, perhaps 20 or 50 or more likely, 100 or 1,000. This type of mark may be a diagnostic for potteries with an exceptionally-high volume.

With the introduction of beet sugar and the industrialization of the refining process in the 19th century, the moulds and collecting jars fell out of use. Based on the four catalogued waste assemblages, it can be concluded that the vessels needed for sugar refining in the 17th and 18th centuries remained the same, indicating that the process virtually unchanged to the end. It is also notable that the cones and jars have no typological development. There are small differences in dimensions between the cones and jars of the same size, but this is a characteristic of hand throwing. Mechanized production produces standard objects with uniform sizing.

6.4 A guide to the Deventer System Catalogue of ceramics (Appendix 3)

In the catalogue of ceramics, a selection of objects from the different artefact assemblages from the Schoolstraat excavation is presented using the standards of the Classification System for Late- and Post-Medieval Ceramics and Glass. This typology, covering the period 1250-1900, was first used in the publication of an artefact assemblage from the city of Deventer in 1989 and is commonly known as the 'Deventer System.' Object codes are composed of abbreviations identifying the fabric (i.e. 'r' for red earthenware), the vessel shape (pot for pot, sut for sugar cone mould), and a type number. In this catalogue the objects are presented at scale 1:4, with the following information:

- 1a find number
- 1b type of context (ophogingslaag = landfill, kuilopvulling = pit fill, tonput = barrel-lined well) and context date
- 2 code of the type
- 4a measurements in centimetres (maximum diameter / height)
- 4b description of the specific type
- 5a ware, fabric
- 5b colour / glaze

5c	decoration
5d	miscellaneous
6a	base
6b	handle
6c	completeness
7	function
8	production place
9	literature

6.5 List of figures

1. The location of the site Schoolstraat 5-19 (SST) within Amsterdam's city centre.
2. The 2012 lot plan with the excavation area, including the locations of the profiles and the barrel-lined well.
3. Detail of the 1700 Nicolaas Visscher map showing the pottery of Richard van Opoeter (green) alongside the Overtoomse Vaart. In 1726 Casper Woort established his pottery on the adjacent parcel.
4. Detail of the 1770 Jan Mol map with the mansion of Saxenburg (purple) beside the old pottery of Opoeter (green) and the new pottery of Casper Woort (red). In the latter, the *Sociëteit der pottenbakkerij aan den Overtoom* established their pottery in 1776. Until 1764 the delftware factory Blankenburg was situated at the location of *Fort d'Eendragt* (yellow)
5. Catalogue showing the products from the pottery aan de Overtoom at the 1859 exhibition for industry and art at Amsterdam.
6. Redware used by sugar refineries, excavated in Amsterdam. From left to right: large syrup-collecting jar, middle- and small-sized syrup-collecting jars, sugar cone mould, and two syrup jars
7. The most common sugar cone mould type has an angular profile with a pointed spout and is pierced with a hole of 5-6mm in diameter (left). Larger sizes have a more rounded spout profile with holes of 18-20mm in diameter (right).
8. Table with dimensions of complete syrup-collecting jars excavated in Amsterdam.
9. Syrup jars dredged from the Prinsengracht, near the bridge Reesluis, in 1968.
10. The excavation block with observation depths and the location of the profiles, the barrel-lined well, and the brickwork S 4.
11. A: Composite panorama (hence the distortion at the top of the image) showing the location of Profile 2, looking South. B: The foundation plate and brickwork of S 4 close to the sheet-piling along the Schoolstraat. C: Preparation of Profile 1 between 15 and 20m.
12. Profile 3 (North)
13. Profile 2 (South)
14. Profile 1 (East)
15. Context SST-8: breakdown by number (N), weight (M), Minimum Number of Vessels (MAE), EVE, number of rims, and value of completeness.
16. The pottery waste S 15 contained wasters of syrup-collecting jars, sugar cone moulds, several roof tiles and a brick with scars from pot rims, and three fragments of stovepipe.
17. Context SST-11: breakdown by number (N), weight (M), Minimum Number of Vessels (MAE), EVE, number of rims and value of completeness
18. The rims of sugar cone moulds from the waste SST-11 show a variety of diameters

19. Context SST-11 waste S 25: Rims from syrup-collecting jars, a jar with a firing crack on a heavy foot ring (SST-11-2) and two fragments on tripod feet (SST-11 #68 and # 69).
20. Spouts from sugar cone moulds from the waste SST-11
21. The remnants of an animal figurine on a base-plate (SST-11)
22. Context SST-19: breakdown by number (N), weight (M), Minimum Number of Vessels (MAE), EVE, number of rims and value of completeness
23. Pottery wasters SST-19-1, SST-19-2 and SST-19-3 from the pit fill S 31
24. Context SST-20: breakdown by number (N), weight (M), Minimum Number of Vessels (MAE), EVE, number of rims and value of completeness
25. Nine syrup-collecting jars and one sugar cone mould from the barrel-lined well. All objects show small hairline fractures in the fabric, some show real cracks. The sugar cone mould is marked 'II'
26. Two wrought-iron objects from the layer of sand on the bottom of the pit (S 37)
27. The landfill S 3 (Profile 1) contained the pottery waste SST-8
28. Product range of the pottery on the Overtoom. The numbers are based on the rims
29. The number of times a specific mark appeared on the wasters of sugar cone moulds and syrup-collecting jars from the Schoolstraat site. In total 20 objects were marked.
30. Marks on wasters from the Schoolstraat site: moulds SST-11 #12, SST-11 #17, SST-11 #15, SST-11 #25, SST-11 #08, SST-8 #14 and jars SST-19 #03, SST-11 #69, and SST-8 #07
31. Marks on sugar cone moulds and syrup-collecting jars with dimensions (finds from Schoolstraat and other archaeological sites in Amsterdam)

7 Literatuur

- Bartels, M., *Steden in scherven. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*. Zwolle /Amersfoort 1999
- Braat, J., J.H.G. Gawronski, J.B. Kist, A.E.D.M. van de Put & J.P. Sigmund (red.), *Behouden uit het Behouden Huys*. Amsterdam 1998
- Dillen, J.G. van, *Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen van Amsterdam. Eerste deel 1512-1611*. Rijks Geschiedkundige Publicatiën 69. 's Gravenhage 1929
- Dillen, J.G. van, *Bronnen tot de geschiedenis van het bedrijfsleven en het gildewezen van Amsterdam. Tweede deel 1612-1632..* Rijks Geschiedkundige Publicatiën 78. 's Gravenhage 1933
- Duco, D.H., *Merken en merkenrecht van de pijpenmakers in Gouda*. Amsterdam 2003
- Gawronski, J. en J. Veerkamp, 'Bakstenen. Bouwstenen van Amsterdam', in: J.Gawronski, F. Schmidt en M.-Th. Van Thoor (red), *Amsterdam Monumenten & Archeologie* 3. Amsterdam 2004, 10-23
- Gawronski, J., R. Jayasena, *Ophogingen en bedrijfsafval VOC-werf. Archeologische Begeleiding Oostenburg kavel 5, Amsterdam (2009)* (BMA AAR 58) Amsterdam 2011a
- Gawronski, J., R. Jayasena, *Van buitenpolder tot Uilenburg. Archeologische opgraving Oudeschans 5-11, Amsterdam (2008)* (BMA AAR 59) Amsterdam 2011b
- Gawronski, J. en R. Jayasena, *Sporen van het 16de-eeuwse landelijke gebied buiten het Singel. Archeologische begeleiding Herengracht 74-78, Amsterdam (2010)*. (BMA AAR 70), Amsterdam 2013
- Hartsvelt Müller, P.J.S.H. von, *Aardewerfabriek aan de Overtoom, Ons Amsterdam* 23 (1971), 66-78
- Heidinga, H.A., 'Aardewerkvondst uit de Prinsengracht. Misbaksels van Amsterdammertjes', *Ons Amsterdam* (21), 1969, 174-185
- Houkes, M.C.E., *Werkgetuigen. Gereedschappen in Amsterdam*. Doctoraalscriptie Europese Archeologie, Universiteit van Amsterdam, Amsterdams Archeologisch Centrum (AAC), Amsterdam 2004
- Janse, H., *Van aaks tot twee. Historische gereedschappen in de Nederlandse en Vlaamse bouwwereld*, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1998
- Kooij, F. van, 'Ene aanzienlijke voorstad voor Amsterdam. De Overtoom in de loop van de achttiende eeuw' in: *De Overtoom en de Dubbele Buurt, historisch knooppunt van land- en waterwegen*, Amstelveense Historische Reeks no. 7, Utrecht 1999, 43-62
- Meindersma, K.T., *Achter slot en grendel*. RV Bijdrage 14, Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1994
- Meulen, van der A. en P. Smeele, *Fries Aardewerk. De pottenbakkers van Friesland 1750-1950*. Leiden 2005
- Meulen, van der A. en P. Smeele, *De pottenbakkers van Gouda 1570-1940 en hun betekenis voor de geschiedenis van de Nederlandse keramiek*. Leiden 2012
- Nierop, L. van, 'Gegevens over de nijverheid van Amsterdam. Bijgelezen uit de advertenties in de Amsterdamsche Courant 1667-1794, *Jaarboek Amstelodamum* 27 (1930), 261-307
- Oldewelt, W.F.H., 'De aardewerfabriek Blankenburg', *Jaarboek Amstelodamum* 27 (1930), 313-317
- Orton, C., P. Tyers, A. Vince, *Pottery in Archaeology*. Cambridge 1993.

- Poulin, M. 'Notes on the quantification of post-medieval pottery in the Low Countries', *Post-Medieval Archaeology* 47/1 (2013), 106-118
- Reesse J.J., *De suikerhandel van Amsterdam, deel I*, 1908
- Reesse J.J., *De suikerhandel van Amsterdam, deel II*, 1911
- Sander, C.A.L., 'Amsterdamse potten- plateel- en andere aardewerkbakkerijen', *Ons Amsterdam* 18 (1966), 247-254
- Terhorst, T., *Botijas in Amsterdam. Een 17e-eeuwse aanplemping van Iberische olijfoliekruiken in een breed perspectief*. MA-scriptie Archeologie & Prehistorie, Universiteit van Amsterdam. Amsterdam 2012

Bijlage 1 Sporen

S	NAP	NAP onder	beschrijving	interpretatie	vondst nr	datering
1	0,50 m +	2,00 m ÷	grijs geel zand met puin en bentoniet, deels opgebracht na de sloop, gemid. 1 m, lokaal omvangrijker	ophoogzand		1882-2012
2	0,60 m ÷	1,60 m ÷	rulle, donkergrijs/zwarte bodem, bovenzijde vezelig, bevat sintels, onder S 1, op S 3 en S 13	voormalig maaiveld	SST-1	1800-1900
3	0,70 m ÷	2,20 m ÷	vaste lichtgrijs/bruine zandige kleigrond met lokaal een puinfragment, op S 10.	ophoog pakket	SST-4, SST-6, SST-7, SST-16	1750-1800
4	0,53 m ÷	2,01 m ÷	max. 2 steens metselwerk van oranje baksteen (22 x 11,5 x 4,2 cm) op grenen langshout (45 x 10 cm), met hout bekleedde insteek, OW gericht, als S 8	pottenbakkerij	SST-2	1750-1800
5	0,95 m ÷	1,01 m ÷	langshout in noordprofiel, 6 cm	fundering		1882-1900
6	1,20 m ÷	1,68 m ÷	grijs zand, over S 7 en S 8 (= S 20)	ophoging		1882-1900
7	1,40 m ÷	2,10 m ÷	lichtbruin, zeer rul veen met enkele klei- en harde veenbrokjes, ligt tegen S 9 aan, onder S 6	ophoging		1700-1750
8	1,46 m ÷	2,00 m ÷	metselwerk als S 4, NZ gericht	pottenbakkerij		1750-1800
9	1,68 m ÷	2,00m ÷	grenen houten planken , 18 x 2 cm, rechtopstaand, aangebracht in S 7	bekisting insteek S 8		1750-1800
10	1,46 m ÷	2,60 m ÷	grijs/groene zandige klei met fragm. baksteen en hout, ook heel fijn puin kleurt laag oranje/bruin, in zuidelijke richting steeds zandiger	ophoging	SST-3, SST-5	1700-1750
11	0,70 m ÷	0,90 m ÷	pakket sintels (max 84 cm breed, 20 cm dik) vult depressie in S 12	verharding pad		1800-1900
12	0,70 m ÷	1,30 m ÷	donkerbruin rul veen, bevat S 11 en S 16, op S 3, afgedekt door S 13 en S 2	ophoging		1800-1900
13	0,60 m ÷	0,90 m ÷	harde groenbruine venige klei, op S 12, onder S 2	ophoging		1800-1900
14	2,16 m ÷	2,60 m ÷	bruine rulle venige laag	ophoging	SST-10	1700-1750
15	1,60 m ÷	2,10 m ÷	pakket met puin van baksteen en dakpan, zand en misbrand van pottenbakkerij, doorsnijdt S 3 en S 10, ligt op S 19	ophoging	SST-8	1750-1800
16	0,76 m ÷	1,20 m ÷	liggende balk (2 m) en paaltje (10 x 10 cm) op de top van S 3 afgedekt door S 12	-		1800-1900
17	2,36 m ÷	2,64 m ÷	bruingrijze klei met zand, grillig verloop van top = S 18, afgedekt door S 14	ophoging		1600-1700
18	2,36 m ÷	2,70 m ÷	bruingrijze zandige klei = S 17, afgedekt door S 14	ophoging	SST-9	1600-1700
19	2,18 m ÷	2,48 m ÷	houten bak 30 x 46 cm, uit grenenhouten planken 6 cm dik, bevat gruisig slib, ingegraven in S 10, afgedekt door S 3 en 15	goot		1700-1750
20	0,84 m ÷	1,44 m ÷	grijs zand, op S 3 en S 21 (= S 6?)	ophoging		1882-1900
21	0,16 m ÷	1,20 m ÷	kuil in S 3, afgedekt door S 20, bevat grijsbruin zand en bouwpuin	afvalkuil		1882-1900
22	2,30 m ÷	2,70 m ÷	insnijding door S 14 met gruisige vulling, bevat mortel, frgm. wandtegels, hout, frgm. leer, afgedekt door S 10	afvalkuil		1700-1750
23	2,10 m ÷	2,50 m ÷	rul, wenig pakket, afgedekt door S 24	ophoging		1700-1750
24	1,56 m ÷	2,20 m ÷	donker grijs /licht grijs gevlekt zand, ligt op S 23, loopt op in westelijke richting	ophoging	SST-14	1700-1750
25	1,50 m ÷	1,92 m ÷	grote concentratie van roodbakkende scherven in donker grijze zandige klei, afgedekt door S 26 en S 30	ophoging	SST-11, SST-12, SST-13	1750-1800
26	1,50 m ÷	1,92 m ÷	donker grijze zandige klei, bevat S 25, ligt op S 24, afgedekt door S 30	ophoging	SST-15	1750-1800
27	1,30 m ÷	1,40 m ÷	enkele bakstenen (18 x 4 cm) op S 30, afgedekt door S 1	straatje?		1800-1900

28	1,34 m ÷		grenenhouten paal met ø 28 cm	heipaal		1882-1900
29	0,20 m +		beton met vlechtwerk, doorsnijdt alle lokaal aanwezige sporen	groutpaal		2012
30	1,42 m ÷	1,54 m ÷	zandige kleilaag vermengd met bouwpuinfragmenten, op S 25 en S 26	ophoging	SST-17	1800-1900
31	2,75 m ÷	3,75 m ÷	gruizige klei, rose/bruin gekleurd (toevoeging ijzer? vergelijk S 10), in depressie in S 34	opvulling leemkuil	SST-19	1675-1700
32	2,95 m ÷	4,00 m ÷	zandige klei	kleivulling leemkuil	SST-18	1650-1700
33	3,75 m ÷	4,17 m ÷	zandlaagje, bevat enkele roodbakkende scherven, in depressie in S 34	bodem leemkuil		1650-1700
34	2,75 m ÷	4,25 m ÷	donkerbruin, zwart compact veen	natuurlijk veen		
35	2,70 m ÷	3,00 m ÷	gekantrecht paaltje 11 x 11 cm breed	markering leemkuil		1650-1700
36	2,75 m ÷		ingegraven houten ton, opgevuld met afval van pottenbakkerij	waterput	SST-20	1650-1700
37	2,70 m ÷	4,15 m ÷	ingraving door S 34, aan westzijde geflankeerd door S 35 en opgevuld met sporen 31, 32, 33	leemkuil		1650-1700

Bijlage 2 Vondsten

vr	objectnr	(#)	N	MA E	object	archo object	materiaal	kenmerken	datering
1		01	2	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	overbelaste ovale ketel, hm scheepje (Duco 2003, 318), ongerookt	1830- 1850
1		02	1	1	fles	fles	glas: kleurloos	op bodem T. II in haute relief, met gietnaad aan zijkanten, ovaal flesje 4,4 x 2,6 cm	1850- 1900
1		03	1	1	bord	spiegel	industrieel: Maastricht	beeldmerk 530: klimmende leeuw en tekst 'Societe Ceramique Maastricht'	1870- 1895
1		04	3	1	juskom	voet, oor, wand	industrieel		1850- 1900
1		05	1	1	kop	bodem, wand	industrieel	blindmerk '17' op bodem	1850- 1900
1		06	22	5	bord	rand, spiegel, vlag	industrieel		1850- 1900
1		07	2	1	bord	spiegel, standing	porselein: Europa		1850- 1900
1		08	1	1	bord	rand	faience		1700- 1800
1	SST-1-1		7	1	bord	bord	industrieel: Maastricht, Regout	beeldmerk 40B, wapen Maastricht met 5-puntige ster met decornaam PEERL (parelrand)	1860- 1880
2		01	1	1	baksteen	baksteen	bouwceramiek	oranjebruin, 22 x 11 x 4,3 cm	1750- 1800
3		01	1	1	vaas	hals	faience	blauw-wit decor	1725- 1750
3		02	2	2	vaatwerk	rand, wand	roodbakkend	geglazuurd	1650- 1750
4		01	1	1	bord	rand	industrieel: printware	blauw-wit decor, transfer print	1750- 1800
5		01	1	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	zware bodem, bi zijde geglazuurd, ø standing 11,1 cm	1700- 1750
6		01	2	1	bord, pannen koekenbord	spiegel, vlag	faience		1700- 1750
7		01	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	ovale ketel, hm ? gekroond, gerookt, zijmerk wpn Gouda	1750- 1800
7		02	3	1	pot	rand, tuit, wand	steengoed: Duitsland, Westerwald	kobaltblauwe versiering	1800- 1850
7		03	9	1	bord	rand, vlag, spiegel	porselein: China, Imari	rood en goud gemoffeld	1700- 1775
7		04	1	1	tulbandvorm	kern	industrieel: Engeland, stoneware		1750- 1800
7		05	2	1	bord	rand	porselein: China, Imari	rood en goud gemoffeld	1700- 1775
7		06	8	1	kop	rand, wand, bodem	porselein: China	blauw wit decor	1700- 1800
7		07	8	2	kop	rand, wand, bodem	porselein: China	grof decor, provinciegoed?, bruine bies op rand	1700- 1800
7		08	1	1	bord	spiegel, vlag, rand	porselein: China, Imari	bruine capucijner achterzijde	1700- 1775
7		09	1	1	vaatwerk	wand	witbakkend: mangaan		1700- 1800
7		10	1	1	bord	spiegel	porselein: China	blauwwit decor, met standing	1700- 1800
7		11	1	1	bord	rand	industrieel	gelobte rand	1700- 1800
8		01	59		dakpan	fragment	bouwceramiek	59 dakpanfragmenten (9,716 kg) gebruikt in pottenbakkersoven	1750- 1800
8		02	4		dakpan	fragment	bouwceramiek	4 dakpanfragmenten (1,476 kg) gebruikt in pottenbakkersoven, met glazuur en afdrukken van potranden	1750- 1800
8		03	1	1	baksteen	fragment	bouwceramiek	baksteen met glazuurresten en afdruk potrand, gebruikt in pottenbakkersoven	1750- 1800
8		04	92	15	pot, strooppot	fragment	roodbakkend	92 fragmenten (18,182 kg) van misbaksels van kleine suikerstrooppotten, standing 12, 13½ en 14 cm	1750- 1800
8		05	168		suikertrechter	fragment	roodbakkend: ongeglazuurd	168 fragmenten (8,536 kg) van suikertrechters, pottenbakkersafval	1750- 1800
8		06	25	3	pot, strooppot	rand, bodem, voet	roodbakkend: ongeglazuurd	25 fragmenten (3,009 kg) van suikerstrooppotten, ø randen 11, 13 en 15 cm, standingen ø 12,5 en 15 cm en lobvoeten	1750- 1800
8		07	1	1	pot, strooppot	lobvoet	roodbakkend	lobvoet gemerkt 'V'	1750- 1800

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie
De pottenbakkerij aan de Overtoom

8	08	1	1	schoorsteen pijp	rand	roodbakkend: ongeglazuurd		1750- 1800
8	09	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 4 mm, gemerkt 'V'	1750- 1800
8	10	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'V'?	1750- 1800
8	11	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 4 mm, gemerkt 'V'	1750- 1800
8	12	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm	1750- 1800
8	13	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 4,5 mm	1750- 1800
8	14	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'X'	1750- 1800
8	15	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm	1750- 1800
8	16	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm	1750- 1800
8	17	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm	1750- 1800
8	18	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 4 mm	1750- 1800
8	19	1	1	vaatwerk	bodem	witbakkend: groen		1700- 1800
8	20	1	1	schotel	rand	porselein: China, capucijner	binnenzijde decor met rood en blauw gemoffeld	1700- 1800
8	21	1	1	fles	bodem	glas: groen	ovaal flesje, buikomvang ca. 6 x 10 cm	1750- 1800
8	22	1	1	deksel	wand	roodbakkend	donkerbruin glazuur, deksel aspot	1750- 1800
8	23	3	1	rookpijp	stelen	pijpaarde		1700- 1800
8	24	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	25	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	26	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 30 cm	1750- 1800
8	27	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	28	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	29	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	30	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 41 cm	1750- 1800
8	31	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	32	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	33	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	34	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	35	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	36	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	37	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	38	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	39	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	40	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	41	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	42	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 20 cm	1750- 1800
8	43	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 20 cm	1750- 1800
8	44	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	45	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 20 cm	1750- 1800
8	46	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	47	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	48	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 20 cm	1750- 1800
8	49	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 25 cm	1750- 1800
8	50	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 40 cm	1750- 1800
8	51	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 17 cm	1750- 1800
8	52	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 16 cm	1750- 1800
8	53	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 9 cm	1750- 1800
8	54	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 8 cm	1750- 1800
8	55	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm	1750- 1800
8	56	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm	1750- 1800

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie
De pottenbakkerij aan de Overtoom

8	57	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	58	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	59	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	60	2	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	61	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	62	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	63	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	64	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	65	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	66	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	67	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	68	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	misbrand, halsdiameter 8/9 cm		1750-1800
8	69	1	1	schoorsteen pijp	rand	roodbakkend: ongeglazuurd			1750-1800
8	70	1	1	schoorsteen pijp	rand	roodbakkend: ongeglazuurd			1750-1800
9	01	1	1	rookpijp	ketel, steel	pijpaarde	dubbelconische ketel, geen hm, grove pijp, gerookt		1680-1700
9	02	2	1	rookpijp	stelen	pijpaarde			1650-1700
9	03	3	1	ploischotel	rand	faience: Noordelijke Nederlanden	wit, dubbele rand met plooiën		1675-1700
9	04	1	1	kan, baardman	hals	steengoed: Duitsland, Frechen	tijgerglazuur		1625-1700
9	05	1	1	bakpan	rand	roodbakkend			1650-1700
9	06	1	1	bord	vlag, spiegel	faience			1675-1700
9	07	1	1	vaatwerk	wand	roodbakkend			1600-1700
9	08	3	1	kan	wand	steengoed: Duitsland, Westerwald	kobaltblauw met cirkels		1625-1675
9	09	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	dubbelconisch, hm Al, wellicht Amsterdam		1650-1675
9	10	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	slanke dubbelconische ketel, hm voetboog? in parelrand (vergelijk Duco 2003, 285)		1680-1700
9	11	1	1	rookpijp	ketel, steel	pijpaarde	dubbelconisch/trechtersvorm, grof model, geen hm		1680-1700
9	12	10	1	pot	oren, rand, wand, standing	roodbakkend	groot formaat		1650-1700
10	01	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	overgang dubbelconisch / trechtersvorm, geen hm		1700-1725
10	02	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd			1700-1725
11	001	127		dakpan	fragment	bouwceramiek	127 dakpanfragmenten (15,599 kg) gebruikt in pottenbakkersoven		1750-1800
11	002	788		suikertrechter	wand	roodbakkend: ongeglazuurd	788 wandscherven (21,414 kg) suikertrechters		1750-1800
11	003	890		suikertrechter	wand	roodbakkend: ongeglazuurd	890 wandscherven (20,313 kg) suikertrechters		1750-1800
11	004	415		pot, strooppot	wand	roodbakkend	415 wandscherven (28,118 kg), binnenzijde geglazuurd van suikerstrooppotten		1750-1800
11	005	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	006	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	007	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	008	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'V'		1750-1800
11	009	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	010	2	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 6 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	011	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 6 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	012	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'I'		1750-1800
11	013	3	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	014	2	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	015	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'III'		1750-1800
11	016	3	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'III'		1750-1800
11	017	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	018	2	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800
11	019	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'III'		1750-1800
11	020	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 8 mm, geen merkteken zichtbaar		1750-1800

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie
De pottenbakkerij aan de Overtoom

11	021	1	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar	1750- 1800
11	022	5	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 6 mm, geen merkteken zichtbaar	1750- 1800
11	023	8	1	suikertrechter	wand	roodbakkend: ongeglazuurd	scherven met een fragment van een merkteken	1750- 1800
11	024	7	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'V'	1750- 1800
11	025	7	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'IIII'	1750- 1800
11	026	10	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'II'	1750- 1800
11	027	13	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, geen merkteken zichtbaar	1750- 1800
11	028	16	1	suikertrechter	tuit	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 6 mm, gemerkt 'III', archeologisch compleet 45 cm hoog, ø 22,5 cm	1750- 1800
11	029	4	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	030	3	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	031	3	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	032	3	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	033	3	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	034	3	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 13,5 cm	1750- 1800
11	035	3	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	036	6	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	037	5	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	038	5	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	039	4	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14 cm	1750- 1800
11	040	7	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 13,5 cm	1750- 1800
11	041	2	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	042	4	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15,5 cm	1750- 1800
11	043	4	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 8,7 cm	1750- 1800
11	044	2	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 8,7 cm	1750- 1800
11	045	3	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15,5 cm	1750- 1800
11	046	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	047	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	048	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	049	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 14,5 cm	1750- 1800
11	050	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	051	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	052	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	053	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	054	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	055	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 9 cm	1750- 1800
11	056	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 15 cm	1750- 1800
11	057	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 9 cm	1750- 1800
11	058	1	1	pot, strooppot	rand	roodbakkend	halsdiameter 9 cm	1750- 1800
11	059	1	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 13,5 cm	1750- 1800
11	060	2	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 11 cm	1750- 1800
11	061	5	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 13,5 cm	1750- 1800
11	062	2	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 13,5 cm	1750- 1800
11	063	2	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 13,5 cm	1750- 1800
11	064	2	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 13,5 cm	1750- 1800
11	065	3	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 22 cm	1750- 1800
11	066	7	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 22 cm	1750- 1800
11	067	1	1	pot, strooppot	lobvoet	roodbakkend	lobvoet, gemerkt 'V'	1750- 1800
11	068	10	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met lobvoeten, gemerkt 'IIII'	1750- 1800
11	069	10	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met lobvoeten, gemerkt 'IIII'	1750- 1800

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie
De pottenbakkerij aan de Overtoom

11	070	7	1	pot, strooppot	bodem	roodbakkend	met standing, ø bodem 22 cm	1750-1800
11	071	1	1	bord	rand	majolica		1650-1750
11	072	1	1	vaatwerk	bodem, poot	roodbakkend		1700-1800
11	073	1	1	vaatwerk	rand	witbakkend: groen		1700-1800
11	074	1	1	vaatwerk	wand	faience		1700-1800
11	075	7	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	076	5	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	077	5	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	078	6	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750-1800
11	079	7	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 24 cm	1750-1800
11	080	7	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 30 cm	1750-1800
11	081	8	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 21 cm	1750-1800
11	082	8	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	083	5	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	084	5	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	085	4	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	086	4	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	087	6	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	088	4	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	089	6	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	090	8	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	091	7	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	092	7	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	093	5	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750-1800
11	094	8	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	095	7	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	096	6	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	097	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	098	5	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	099	4	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	100	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	101	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	102	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	103	4	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	104	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	105	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	106	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	107	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	108	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	109	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	110	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	111	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	112	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	113	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	114	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750-1800
11	115	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750-1800
11	116	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750-1800
11	117	3	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750-1800
11	118	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750-1800
11	119	2	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750-1800

Gemeente Amsterdam
Bureau Monumenten & Archeologie
De pottenbakkerij aan de Overtoom

11	169	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 20 cm	1750- 1800
11	170	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750- 1800
11	171	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 21 cm	1750- 1800
11	172	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750- 1800
11	173	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 27 cm	1750- 1800
11	174	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	175	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	176	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 29 cm	1750- 1800
11	177	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750- 1800
11	178	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 19 cm	1750- 1800
11	179	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 21 cm	1750- 1800
11	180	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 21 cm	1750- 1800
11	181	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 21 cm	1750- 1800
11	182	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 16 cm	1750- 1800
11	183	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750- 1800
11	184	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 26 cm	1750- 1800
11	185	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	186	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 23 cm	1750- 1800
11	187	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 17 cm	1750- 1800
11	188	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	189	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 21 cm	1750- 1800
11	190	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	191	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	192	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	193	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	194	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	195	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	196	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	197	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	198	1	1	suikertrechter	rand	roodbakkend: ongeglazuurd	randdiameter 22 cm	1750- 1800
11	SST-11-1	2	1	beeld	voetplaat en romp	roodbakkend	voetplaat en romp van vierbenig dier, 'huisvlijt' uit pottenbakkersoven	1750- 1800
11	SST-11-2	1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	standring (ø bodem 22), pottenbakkersafval met bakscheur, gemerkt 'V'	1750- 1800
12							VERVALLEN	
13							VERVALLEN	
14	01	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	trechtvorm met spoor, in reliëf een vormmerk roos	1715- 1730
15	01	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	slanke-ovale ketel, hm VR gekrond in parelrand (Duco 2003, 576), zijmerk wpn Gouda	1750- 1780
16	01	8	1	kan	wand, oor	industrieel: Engeland, creamware	met transferprint	1760- 1800
17	01	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	overbelaste ovale ketel, hm Bacchus op 't vat (Duco 2003, 174)	1830- 1850
18	01	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	zijmerk wpn Gouda, gerookt dubbelconische ketel, grof model, geen hm, gerookt	1675- 1700
18	02	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	dubbelconische ketel, grof model, geen hm, gerookt	1675- 1700
18	03	1	1	bakpan	rand, bodem aanzet	roodbakkend		1650- 1700
18	04	1	1	steelkom	rand, bodem aanzet	roodbakkend		1650- 1700
18	SST-18-1	1	1	dissel	kop	metaal: ijzer	22,5 cm, max 9 cm breed, gemerkt in binnenzijde blad, steelfragment: Quercus	1550- 1750
18	SST-18-2	1	1	slot	grendel met overslag, schild	metaal: ijzer	schild 9 x 5 cm, grendel 13,5 cm lang en 1 cm ø, overslag met slotpen	1500- 1650
19	01	7	5	pot, strooppot	bodem, wand	roodbakkend	misbaksels uit greppel/sloot, diverse formaten: ø bodem 10,7 / 11,2 /13,8 cm	1675- 1700
19	02	1	1	pot, strooppot	bodem, wand	roodbakkend	misbaksel uit greppel/sloot, met standring, ø bodem 19,4 cm, gemerkt 'I'	1675- 1700

19		03	1	1	pot, strooppot	bodem, wand	roodbakkend	misbaksel uit greppel/sloot, met standring, ø bodem 20,5 cm, gemerkt 'I'	1675-1700
19	SST-19-1		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	misbaksel uit greppel/sloot, halsdiameter 8 cm, standring ø 11,5 cm	1675-1700
19	SST-19-2		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	misbaksel uit greppel/sloot, standring ø ca. 20/21 cm	1675-1700
19	SST-19-3		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	misbaksel uit greppel/sloot vastgesmolten aan baksteen 33 x 15 x 9 cm	1675-1700
19	SST-19-4	04	1	1	suikertrechter	fragment	roodbakkend: ongeglazuurd	misbaksel uit greppel/sloot, diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'II'	1675-1700
19	SST-19-5	05	1	1	suikertrechter	fragment	roodbakkend: ongeglazuurd	misbaksel uit greppel/sloot, randdiameter 21 cm	1675-1700
20		01	1	1	rookpijp	ketel	pijpaarde	dubbelconisch, slanke ketel, hm monogram VA of AV	1675-1700
20		02	3	3	rookpijp	ketel	pijpaarde	dubbelconisch, grof model, geen hm	1675-1700
20		03	14	2	rookpijp, stelen	stelen	pijpaarde		1600-1700
20		04	1	1	kan	wand	steengoed: Duitsland, Westerwald	kobaltblauw op grijs	1650-1700
20	SST-20-1		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	hals vervormd, niet meetbaar, bodem ø 11,8 cm	1675-1700
20	SST-20-2		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	halsdiameter 7,3 cm, bodem ø 11,2 cm	1675-1700
20	SST-20-3		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	halsdiameter 8 cm, bodem ø 12 cm	1650-1700
20	SST-20-4		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	halsdiameter 8,7 cm, bodem ø 12cm	1675-1700
20	SST-20-5		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	hals vervormd, niet meetbaar, bodem ø 11,8cm	1675-1700
20	SST-20-6		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	halsdiameter 9 cm, bodem ø 13,3cm	1675-1700
20	SST-20-7		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	halsdiameter 8,5 cm, bodem ø 11,8cm	1675-1700
20	SST-20-8		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	halsdiameter 9,1 cm, bodem ø 12,4 cm	1675-1700
20	SST-20-9		1	1	pot, strooppot	pot	roodbakkend	halsdiameter 6,8, bodem ø 10,6 cm	1675-1700
20	SST-20-10		1	1	suikertrechter	suikertrechter	roodbakkend: ongeglazuurd	diameter gaatje = 5 mm, gemerkt 'II'	1675-1700
21	SST-21-1		1	1	fles, medijnfles	fles	glas: kleurloos	Dr. Airys Pain Expeller. F. Ad. Richter & Cie Numberg in haut-relief op fles, restant kurk aanwezig, 3,2 x 4,8	1875-1900

Bijlage 3 Deventer systeem catalogus

Deventer system catalogue

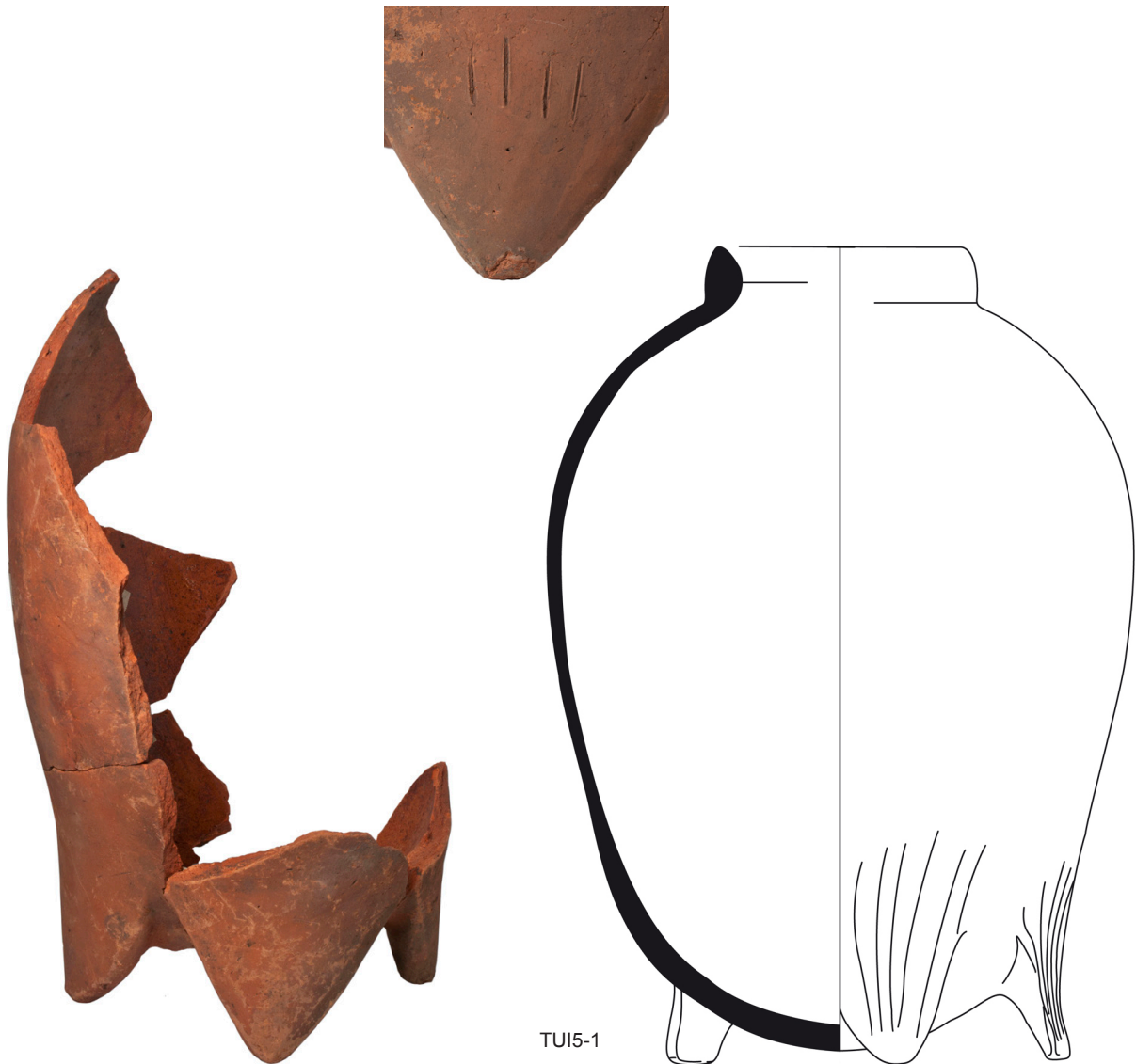
ophogingslaag S 25 / landfill S 25
(1750-1800)

Opbouw van de catalogusblokjes / *catalogue information* (alle afbeeldingen in deze catalogus zijn schaal 1:4 / *all objects scale 1:4 unless stated otherwise*)

1a	vondstnummer / <i>find number</i>
1b	vondstcontext (complexdatering) / <i>context (context date)</i>
2	code van het type / <i>type code</i>
3	objectdatering / <i>object date</i>
4a	maten in centimeters (grootste diameter / hoogte) / <i>measurements in centimetres (maximum diameter / height)</i>
4b	beschrijving van het type / <i>description of the specific type</i>
5a	baksel / <i>ware, fabric</i>
5b	kleur / glazuur / <i>colour / glaze</i>
5c	beschrijving van de decoratie / <i>decoration</i>
5d	diversen / <i>miscellaneous</i>
6a	bodem / <i>base</i>
6b	oor / steel / <i>handle</i>
6c	compleetheid / <i>completeness</i>
7	functie / <i>function</i>
8	productiecentrum / <i>production place</i>
9	literatuur / <i>literature</i>

1	
1a	SST-11-2
1b	ophogingslaag / landfill S 25 (1750-1800)
2	r-pot-69
3	1600-1850
4a	30,8/46,7 (30.8/46.7)
4b	pot met hoge schouder die vloeiend overgaat in kraagrand, standing / <i>high shouldered pot, shoulder flowing into a collar rim, foot ring</i>
5a	rood aardewerk / <i>redware</i>
5b	binnenzijde loodglazuur / <i>internal lead glaze</i>
5c	
5d	bakscheuren, gemerkt 'V' / <i>firing cracks, marked 'V'</i>
6a	standing / <i>foot ring</i>
6b	
6c	compleet / <i>complete</i>
7	strooppot / <i>syruup-collecting jar</i>
8	Amsterdam

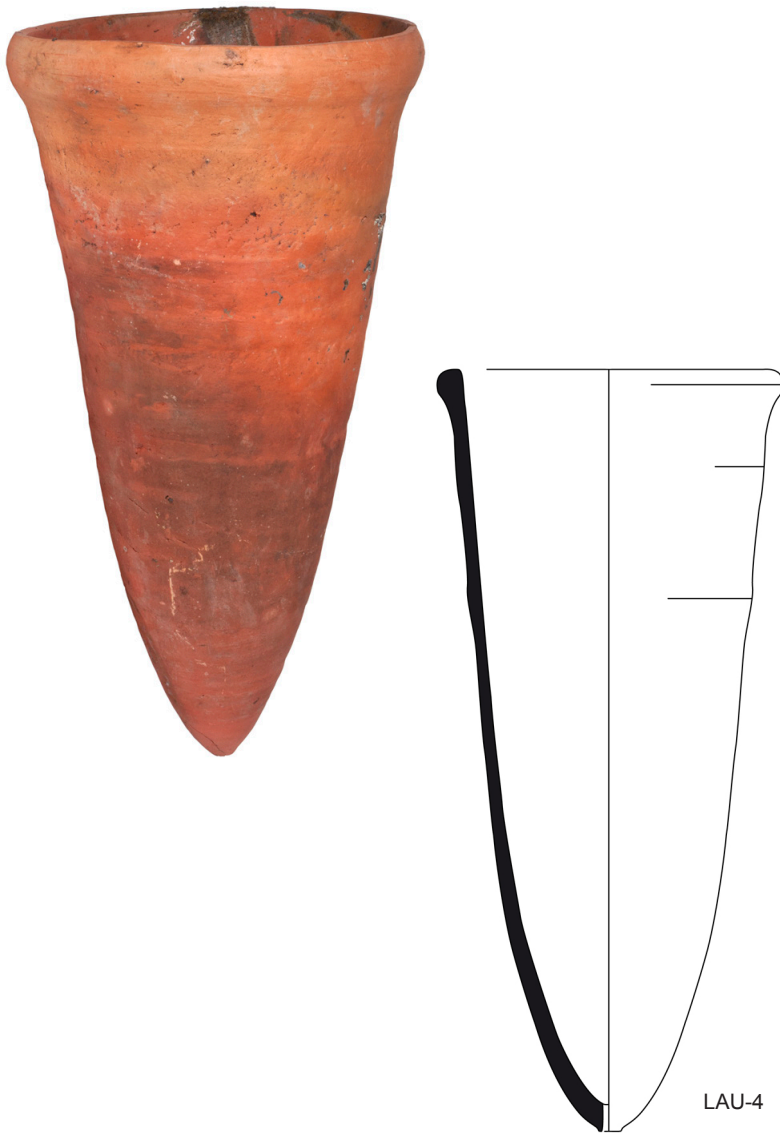
2

- 1a SST-11 #68
 1b ophogingslaag / landfill S 25
 (1750-1800)
 2 r-pot-72
 3 1550-1850
 4a (45)
 4b pot met hoge schouder die vloeiend
 overgaat in verdikte afgeronde rand,
 lobvoeten / *high shouldered pot,*
shoulder flowing into heavy rolled
rim, tripod feet
 5a rood aardewerk / *redware*
 5b binnenzijde loodglazuur / *internal*
lead glaze
 5c
 5d gemerkt 'IIII', tekening vergelijkbaar
 object TUI5-1/ *marked 'III', drawing*
object TUI5-1
 6a lobvoeten / *tripod feet*
 6b
 6c fragment / *fragment*
 7 strooppot / *syrup-collecting jar*
 8 Amsterdam
 9

kuil S 31 / *pit* S 31 (ca. 1700)tonput / *barrel-lined well*
S 36 (1675-1700)

WLO-292-19

3		4		5	
1a	SST-19-2	1a	SST-19-1	1a	SST-20-5
1b	leemkuil opvulling / <i>pit fill</i> S 31 (ca. 1700)	1b	leemkuil opvulling / <i>pit fill</i> S 31 (ca. 1700)	1b	tonput / <i>barrel-lined well</i> S 36 (1675-1700)
2	r-pot-69	2	r-pot-71	2	r-pot-71
3	1600-1850	3	1600-1850	3	1600-1850
4a	27,5/24 (27.5/24)	4a	14,3/19,5 (14.3/19.5)	4a	15,8/25,8 (15.8/25.8)
4b	pot met hoge schouder die vloeiend overgaat in kraagrand, standring / <i>high shouldered pot, shoulder flowing into a collar rim, foot ring</i>	4b	pot met hoge schouder en korte hals met kraagrand, standring / <i>high shouldered pot with short neck and collar rim, foot ring</i>	4b	pot met hoge schouder en korte hals met kraagrand, standring / <i>high shouldered pot with short neck and collar rim, foot ring</i>
5a	rood aardewerk / <i>redware</i>	5a	rood aardewerk / <i>redware</i>	5a	rood aardewerk / <i>redware</i>
5b	binnenzijde loodglazuur / <i>internal lead glaze</i>	5b	binnenzijde loodglazuur / <i>internal lead glaze</i>	5b	binnenzijde loodglazuur / <i>internal lead glaze</i>
5c		5c		5c	
5d	misbrand / <i>waster</i>	5d	misbrand, tekening vergelijkbaar object WLO-292-19 / <i>waster, drawing object WLO-292-19</i>	5d	bakscheuren / <i>firing cracks</i>
6a	standring / <i>foot ring</i>	6a	standring / <i>foot ring</i>	6a	standring / <i>foot ring</i>
6b		6b		6b	
6c	compleet / <i>complete</i>	6a	standring / <i>foot ring</i>	6c	compleet / <i>complete</i>
7	strooppot / <i>syrup-collecting jar</i>	6b		7	strooppot / <i>syrup-collecting jar</i>
8	Amsterdam	6c	compleet / <i>complete</i>	8	Amsterdam
9		7	strooppot / <i>syrup-collecting jar</i>	9	
		8	Amsterdam		
		9			

6

- 1a SST-20-10
 1b tonput / barrel-lined well S 36 (1675-1700)
 2 r-sut-1
 3 1600-1800
 4a 21/40,8 (21/40.8)
 4b hoge suikertrechter met verdikte afgeronde rand / high sugar cone mould with thickened rounded rim
 5a rood aardewerk / redware
 5b ongeglazuurd / unglazed
 5c
 5d bakscheuren gemerkt 'II', tekening vergelijkbaar object LAU-4 / firing cracks, marked 'II', drawing object LAU-4
 6a
 6b
 6c compleet / complete
 7 suikertrechter / sugar cone mould
 8 Amsterdam
 9

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten)

In druk verkrijgbaar

Als PDF te downloaden op www.amsterdam.nl/monumenten-en-archeologie

AAR 1		<i>Wonen aan een wagenplein. AO Haarlemmerplein (2005).</i> Amsterdam 2006
AAR 2		<i>Tweede Kostverlorenkade. IVO (2006).</i> Amsterdam 2006
AAR 3		<i>Verschansen achter vuilnis. IVO Amstelstraat (2006).</i> Amsterdam 2007
AAR 4		<i>Scherven uit de Pottenbakkersgang. AO Westerstraat (2003).</i> Amsterdam 2007
AAR 5		<i>In de schaduw van de VOC. AO Rapenburg (2005).</i> Amsterdam 2007
AAR 6		<i>Beerputten en bedrijvigheid. AO Konijnenstraat (2003).</i> Amsterdam 2007
AAR 7		<i>Zerken en graven in de Nieuwezijds Kapel. IVO Rokin (2005).</i> Amsterdam 2007
AAR 8		<i>Opgraving van een mikwe in de Nieuwe Synagoge. Jonas Daniël Meijerplein (2006).</i> Amsterdam 2007
AAR 9		<i>De Hallen. IVO Bilderdijkkade (2006).</i> Amsterdam 2006
AAR 10		<i>Een fontein in de Buitensingel. AB Leidseplein (2006).</i> Amsterdam 2006
AAR 11		<i>Diemen Tolbrug. IVO Muiderstraatweg (2006).</i> Amsterdam 2008
AAR 12		<i>Boezemgemaal Halfweg. IVO Wethouder van Essenweg (2006).</i> Amsterdam 2007
AAR 13		<i>Frans Ottenstadion. IVO Amstelveenseweg (2004).</i> Amsterdam 2007
AAR 14		<i>Archeologisch opgraving Vijzelstraat (2004).</i> Amsterdam 2007
AAR 15		<i>Aanplempingen in het IJ. AO Martelaarsgracht (2003).</i> Amsterdam 2007
AAR 16		<i>Schuilkerk de Papagaai. AO Kalverstraat (2004).</i> Amsterdam 2008
AAR 17		<i>De saillant van Het Blauw hoofd. IVO Van Diemenstraat (2006).</i> Amsterdam 2007
AAR 18		<i>De noordwestelijke oever van Oostenburg. AO Oostenburgermiddenstraat (2006).</i> Amsterdam 2006
AAR 19		<i>Het Shell-terrein. IVO Grasweg (2004).</i> Amsterdam 2007
AAR 20		<i>Het RIVA-terrein. IVO Baarsjesweg (2005).</i> Amsterdam 2008
AAR 21		<i>De Ceintuurbaanpanden. AB Tweede Sweelinckstraat / Sint Willibrordusstraat (2006).</i> Amsterdam 2008
AAR 22		<i>Het Purperhoedenveem. AO Oudezijds Voorburgwal (2004).</i> Amsterdam 2008
AAR 23		<i>Noord/Zuidlijn, locatie Rokin. AB / AO 2003-2006.</i> Amsterdam 2007
AAR 24		<i>Sportpark Ronald McDonald, IVO Zunderdorpergouw (2007).</i> Amsterdam 2008
AAR 25		<i>N 44, De Keyzer. IVO Czaar Peterstraat (2008).</i> Amsterdam 2008
AAR 26		<i>Het Luycksterrein. IVO Overamstelstraat (2004).</i> Amsterdam 2008
AAR 27		<i>Oranjerie in Frankendael. AO Middenweg (2003).</i> Amsterdam 2008
AAR 28		<i>Serviesgoed uit een 18de-eeuwse beerput. AO Derde Weteringdwarsstraat (2003).</i> Amsterdam 2008
AAR 29		<i>Profiel van de 17de-eeuwse stadswal. AB Marnixplein (2004).</i> Amsterdam 2008
AAR 30		<i>Bolwerk Oosterblokhuis. AO Prof. Tulpplein (2005).</i> Amsterdam 2008
AAR 31		<i>Van Amstelbocht tot Binnengasthuis. AO Oude Turfmarkt (2005).</i> Amsterdam 2009
AAR 32		<i>N 43 / Funenpark. AB Cruquiuskade (2008).</i> Amsterdam 2009
AAR 33		<i>Het gemeentearchief terrein. IVO Amsteldijk 67 (2009).</i> Amsterdam 2009
AAR 34		<i>Spaarndammerdijk 320. IVO (2007).</i> Amsterdam 2009
AAR 35		<i>Wonen aan twee stegen. AO Paardenstraat (2004).</i> Amsterdam 2008

- AAR 36 Een 17de-eeuwse beerput in de grachtengordel. AO Keizersgracht 355 (2005). Amsterdam 2009
- AAR 37 Noordoosthoek van een 13de-eeuws verdedigingswerk. AO Nieuwezijds Kolk (2006). Amsterdam 2009
- AAR 38 Een dam rond 's Lands Dok. AO Marineterrein Kattenburgerstraat (2005). Amsterdam 2009
- AAR 39 Rust en Werk. AB Amsteldijk 67 (2009). Amsterdam 2009
- AAR 44 Kelderwoningen en een beerput in de Lastage. AO Nieuwe Jonkerstraat (2007). Amsterdam 2010
- AAR 45 De Sint Anthoniespoort en de stadsmuur. AB Nieuwmarkt (2007). Amsterdam 2010
- AAR 46 Boren voor de Bijenkorf, AB Noord/Zuidlijn Dam (2007). Amsterdam 2010
- AAR 47 Spuistraat AO Spuistraat 256-258 (2008). Amsterdam 2010
- AAR 48 Sporen in de Suikerbakkerssteeg, AO OZ Voorburgwal (2008). Amsterdam 2010
- AAR 49 Bewoning tussen Nes en stadswal, AO OZ Voorburgwal/Pieter Jacobsstraat (2005). Amsterdam 2010
- AAR 50 Glasafval op het achtererf, AO Rozenstraat (2006). Amsterdam 2010
- AAR 51 De Buiksloterbreek. IVO Marjoleinterrein, Amsterdam (2009). Amsterdam 2010
- AAR 52 Plavuizen in de Kalverstraat. AB Kalverstraat 151, Amsterdam (2008). Amsterdam 2010
- AAR 53 Bolwerk Muiden. AB Sarphatistraat 470, Amsterdam (2010). Amsterdam 2010
- AAR 54 Archeologische Signaleringskaart Amsterdam. Amsterdam 2010
- AAR 55 Rozenstraat 194, AO, Amsterdam (2009). Amsterdam 2010
- AAR 56 Bergbezinkbassin, AB Haarlemmerplein, Amsterdam (2010). Amsterdam 2011
- AAR 57 De Nieuwe Ooster. IVO Rozenburghlaan, Amsterdam (2011). Amsterdam 2011
- AAR 58 Ophogingen en bedrijfsafval VOC-werf. AB Oostenburg kavel 5, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011.
- AAR 59 Van Buitenpolder tot Uilenburg. AO Oudeschans 5-11, Amsterdam (2008). Amsterdam 2011
- AAR 60 Wonen achter de OZ Voorburgwal. AO OZ Armsteeg, Amsterdam (2008). Amsterdam 2011
- AAR 61 Cluster Schievink. AO Rozenstraat 68-74, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011
- AAR 62 Beerput Spuistraat 30. AB, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011
- AAR 63 De 17de-eeuwse stadswal bij de Regulierspoort. AB Rembrandtplein, Amsterdam (2009). Amsterdam 2011
- AAR 64 Van scheepshelling tot Koorndrager. AO Oudeschans 73-77, Amsterdam (2009). Amsterdam 2012
- AAR 65 Op 't Water gewonnen, AB Dam 2-4, Amsterdam (2009). Amsterdam 2012
- AAR 66 De waterkelder van de Portugese Synagoge. AB Mr. Visserplein 3, Amsterdam (2010). Amsterdam 2012
- AAR 67 'Ons Genoegen', AO Elandsstraat 101, Amsterdam (2010). Amsterdam 2012
- AAR 68 Oud Zunderdorp begraven achter de kerk. AB Begraafplaats Zunderdorp (2010). Amsterdam 2012
- AAR 69 Marine Etablissement Amsterdam. IVO Kattenburgerstraat, Amsterdam (2012). Amsterdam 2013
- AAR 70 Sporen van het 16de-eeuwse landelijke gebied buiten het Singel. AB Herengracht 74-78, Amsterdam (2010). Amsterdam 2013
- AAR 71 Een beerput van welgestelden in de Amsterdamse grachtengordel 1675-1750. AO Herengracht 12, Amsterdam (2006). Amsterdam 2013
- AAR 72 Menselijke skeletten in een steeg in Nieuwendam. AB Nieuwendammerdijk 305-307, Amsterdam (2011). Amsterdam 2013
- AAR 73 Tussen Nieuwezijds Voor- en Achterburgwal. AB Spuistraat 3A/Nieuwezijds Voorburgwal 16, Amsterdam (2011). Amsterdam 2013
- AAR 74 Aanplemping in de Amstelbocht. AB Diepriool Nieuwe Doelenstraat, Amsterdam (2010-2011). Amsterdam 2013
- AAR 75 Heiligeweg 32. AB Heiligeweg 32, Amsterdam (2012). Amsterdam 2013
- AAR 76 Wibautveste. AB Wibautstraat 198 e.v., Amsterdam (2013). Amsterdam 2013

- AAR 77 *Ophogingen in de Liesdel. AB Lange Niezel 16, Amsterdam (2012). Amsterdam 2013*
- AAR 78 *Molen de Ruyter. AB Kazernestraat 14, Amsterdam (2012). Amsterdam 2014*
- AAR 79 *De pottenbakkerij aan de Overtoom, AB Schoolstraat 5-19, Amsterdam (2012). Amsterdam 2014)*

Colofon

AAR (Amsterdamse Archeologische Rapporten) 79 Amsterdam 2014 ISSN: 1872-5139

Tekst:	Jerzy Gawronski, Jørgen Veerkamp
Redactie:	Jerzy Gawronski
Veldwerk:	Ron Tousain, Jørgen Veerkamp
Tekeningen:	Ron Tousain, Jørgen Veerkamp
Foto's:	Ron Tousain, Jørgen Veerkamp
Vondstdeterminatie:	Jørgen Veerkamp m.m.v. Ab Lagerweij, Jan Dirk Bindt
Editing English summary	Taft Kiser
Vormgeving:	BMA (17/07/2014)

© Bureau Monumenten & Archeologie, Gemeente Amsterdam, 2014
 Postbus 10718, 1001 ES Amsterdam, 020-2514900

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enigerlei andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van BMA. BMA aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.